

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sefer Talmud Ieshon 'Ivri

Ben-Ze'ev, Yehûdā Lêb

ביל הדוהי, באז נב

Nidpas be-Sudilkov, 592 = 1831

תוניגנהו תועונתהו תויתואה טפשמ .ןושאר קלח

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9532

תלמוד
לשון עברי
חלק ראשון

הכולל

משפט האותיות והתנועות והנגינות

ישא

ישא

מ כ ו א

איזה כללים והקדמות בדריני התנועות

כלל א אותיות

אותיות לשון הקדש עשרים ושתים הן בשמות ומהן כל המלות מרכבות :

כלל ב מוצאות

מוצא עשרים ושתים האותיות האלה, בחמשה כלי המבטא
(מסרף : ווערקלייגע) אשר בפה : והם הגרון החך
הלשון השנים והשפתים : וזה סדר מוצאן : אהח"ע ממוצא הגרון :
ניכ"ק ממוצא החך רמל"נת ממוצא הלשון : זס"רין ממוצא
השנים : בו"מפ ממוצא השפתים :

כלל ג תנועות

כל אות יתכן להיות מרגשת במבטא על חמשה פנים : לכן
יש חמשה סמנים המורים עליהם ונקראו
תנועות (וואקאלטן) או נקודות לפי שצורתן על הרוכ נקודות
(פונקטן) : וזה שמותן ותמונתן : (א) קמץ (י) : (ב) צירה (י)
(ג) חירק (י) : (ד) חולם (ו) : (ה) שורק (ו) :

כלל

כלל ד: חנועות גדולות חנועות קטנות

ולפי שהתנועות לפעמים נמשכות במבטא ולפעמים נמהרות ,
 לכויש להיעוד המשה סמנים , להכדיל בתנועה , שהיא
 נמשכת בהכרתה לבין כשהיא נמהרת בהכרתה: וזה שמותן
 ותמונתן: (א) פתח (ב) סגול (ג) חירק קטן (ד) קמץ
 חָמֵץ (ה) קבוץ (ו) והתנועות הנמשכות במבטא נקראו
 התנועות גדולות (לאנגע וואקאלטן) : והמהרות במבטא נקראו
 התנועות קטנות (קורנע וואקאלטן) : ונקראו גם כן , אבות ותולדות :

כלל ה: מוצא התנועות

גם התנועות יש להן שלש מוצאות : וקמץ ממוצא הגרון :
 הצירה והחירק ממוצא החיך , החולם והשורק ממוצא
 השפתים : וכמוצא האבות כך מוצא התולדות :

כלל ו: שוא

כל אות יתכן להיות מלאה או ריקה : וזה , כאשר היא
 מנקדת באחת מחמש תנועות הנזכרות נקראה מלאה ,
 וכאשר היא בלי תנועה כלל , או היא ריקה : ויבואו תחתיה
 שתי נקודות בארץ () והיא נקראת שוא: להורות שהאות ריקה:

כלל ז: שוא נע שוא נח

ולפי שהשוא איננה תנועה המניעה את האות , ע"כ לא יתכן
 להיות האות השואית מרגשת במבטא לכדה , אבל
 צריך שתתחבר עם תנועת האות הכמוך לה , אם מאהריה
 או מלפניה , להיות מרגשת במבטא בחבור האות התנועית:
 ואם האות השואית מחוברת
 אל

אל תנועת האות שאחריה . נקראה השוא שוא נא (כעמ"ס גולדעט טוא), לפי שבה מתחילים כלי המבטא להתנועע ; כמו שִׁמְעַבְנִי : ואם האות השואית מהוברת אל תנועת האות שלפניה , נקראת שוא נח (רוהענדט טוא) , לפי שבה הפסק הכרת הפה , ומנוחה הנשימה כמו אֶבְרָם יִצְחָק : וכל אות ריקה בסוף המלה הוא שוא נח , אך השמיטו ממנה סימן השוא , בעבור שהיא נודע בעצמו :

כלל ח : נח נראה נח נסתר

כל אות שהיא מנוקדת בשוא נח , נקראת נח נראה ; ר"ל אף שהיא נח בלתי תנועה , בכל זאת היא נראה ומרגשת במבטא , כמו הבי"ת והמ"ם במלת אֶבְרָם הצד"י והק"וף במלת יִצְחָק : וזלתי אותיות אה"ו ; ר"ל אל"ף ה"א וי"ו וי"ד , כאשר תבוא אחת מהן ריקה בלי תנועה אחר אחת מן התנועות הגדולות , השוות עמהן כמוצא כלי המבטא , אז האות ההיא נח נסתר ; ר"ל שהיא נח בלי תנועה , ונסתר ובלתי מרגשת במבטא : כמו בא : מָה : לו : לִי : וסדר נחותן , אל"ף אה"א אחר קמץ , לפי שאל"ף וה"א אותיות הגרון , וקמץ תנועה גרונית , לכן אל"ף או ה"א אחר קמץ נח נסתר , כמו קָרָא , אָבָה : וי"ו אהר חולם ושורק : לפי שהי"ו ממוצא השפתיים : והחולם והשורק ג"כ תנועות השפה , לכן תהיה הי"ו אחר חולם או שורק נח נסתר , כמו בְנו , בְנו : יו"ד אחר צירה וחירק : לפי שהי"ד ממוצא החיך , והצירה והחירק תנועות החיך , לכן הי"ד אחר צירה או חירק נח נסתר , כמו : בְּנִי : בְּנִי : והאל"ף והה"א לפי שהן האותיות הרפויות בכל האותיות , לכן תהיינה נחות ונסתרות גם אחרי התנועות הגדולות , שאינן שוות עמהן

עמהן במוצא הגרון: והאל"ף תמצא בנה נסתר כל אחר חמש
 התנועות הגדולות; כמו קורא: הביא ראש. קרוא: וחה"א
 תמצא בנה נסתר גם אחרי צירה וחולם כמו אחרי קמין. כמו
 מחנה פרעה: ולפעמים היא נח נראה, ואז תבוא בקודה בתוך
 הה"א והיא נקראת מפיק, ותחתיה פתח, ונקרא פתח גנוכה,
 כמו לָהּ הַגְּבִיּוֹת גְּבוּהָ: אבל הו"ו והו"ו ד כשתבאנה בשוא נח
 אחר אחת מן התנועות הגדולות שאינן שוות עמהן במוצאן הן
 גחות ונראות, כמו קו, גו, פיו, הו, גלוי: ורנה נח נסתר
 לא יתכן רק אחרי ת"ג, הנמשכת במבטא, ולא אחרי ת"ק,
 הנמהרת במבטא:

כלל ט דגש

הדגש הוא נקודה קטנה הבאה בלב האות: והיא על שני
 מינים: דגש חזק (פארטעס) דגש קל (לעניט זייכט) כל דגש
 אשר באמצע המלה ולפניה אחת מן התנועות נקרא דגש
 חזק: לפי שמחוזק הברת האות מרגשת כאלו היא כפולה
 במבטא: ד"מ שבת: דומה במבטא כאלו כתוב שבבת הבי"ת
 כפולה: והבי"ת הראשונה כאלו היא בשוא נח, ולכן הוא
 כלל גדול בדקדוק, כל דגש חזק כחו ככה שוא נח: וכל דגש
 אשר בראש המלה, או באמצע המלה ולפניה שוא נח,
 נקרא דגש קל, כמו פספו: ורנה אותיות אהחע"ר ר"ל אל"ף
 ה"א חי"ת עי"ן רי"ש, בלתי מכשרות לקבל דגש כלל:
 אותיות ט"ם שק"ץ נוזלי"ם ר"ל ט"ת, סמ"ך, שי"ן קו"ף
 צר"י, נו"ן, וי"ו זי"ן, למ"ד יו"ד, מ"ם מכשרות לקבל רק
 דגש חזק ולא דגש קל: ואותיות בג"ד כפ"ת ר"ל בי"ת גימ"ל,
 דל"ת, כ"ף, פ"א, תי"ו, מכשרות לקבל בין דגש חזק ובין
 דגש קל, והדגש הקל לא יבא כי אם להשלים

להשלים כח הכרת אלו ששה אותיות הנזכרות : וכשיבא
אחתמהנה זולת דגש נקרא רפה :

כלל יהברה

התנועה עם אותיות המיוחדות לה , להיות נשמעות
כנשימה אחת במבטא נקראת הברה (זלצע) : ולפי
מספר התנועות אשר בכל מלה , ככה מספר הברותיה .
וההביות על שתי מינים : (א) הברה פשוטה (מיינסאכע זילצע) (ב)
הברה מרכבת (לונאחטען געזעטלטע זילצע) : כל תנועה שאחריה נח
נראה ר"ל שוא נח או דגש חזק , שכחו כח שוא נח , היא הברה
מרכבת , ר"ל מרכב מאות מתנועות , ומאות נח ומרגשת :
כמו אב"רם : יצ"חק : צ"דיק גבור : כל המלות האלה כלם
מהוברות מהברות מרכבות , לפי שבכל הברה שתי אותיות
מרגשות בה במבטא : כי צ"דיק נקרא בדגש חזק כמו
צ"ד דיק : גבור כמו גבור : וכל תנועה שאחריה נח נסתר , בין
בפועל ובין בכח , היא הברה פשוטה לפי שאין בהברה ההיא
רק אית אחת מרגשת במבטא כמו ס"רא , א"בי , ע"נה , בא"ת ,
בני , וע"שית"י : ועתה דע כי הנח נסתר לא יתכן לבאר רק אחרי
הת"ג , והנה נראה לא יתכן לבוא כי אם אחרי ת"ק ולפי
הכלל הזה , כל ת"ג ראוייה שתהיה הברה פשוטה , ולא יבוא
אחריה לא שוא נח ולא דגש חזק , וכל תנועה קטנה , ראוייה
שתהיה הברה מרכבת , לפי שכא אחריה שוא נח או דגש
חזק , אפס יתכן שיבוא לפעמים גם אחרי תנועה גדולה שוא
נח או דגש חזק , ותהיה א"כ גם הת"ג הברה מרכבת , וכן
יתכן שתבוא לפעמים גם ת"ק בלי שוא נח או דגש חזק ,
ותהיה א"כ גם תנועה קטנה הברה פשוטה אך השנוי הזה לא
יתכן , כי אם בחבור הנגינה , כמו שיתבאר במה שיבוא .
כלל

כלל יא נגינה

רע כי זולת האותיות והתנועות נמצאו עוד סמנים נקודות וקוים הנקראים נגינה (טון, אקצענט) הבאים במלה להורות

כי ההברה שבה הנגינה נמשכת יותר משאר הכרות המלה :
 ותועלתה כפולה : האחת כי ע"י הנגינה נקשרות ההברות המיוחסות למלה אחת, מצד מה שכלן נמהרות ונסמכות אל ההברה אשר בה הנגינה : כי אם היו כל הברות שוות במשך הקריאה, היתה המלה מתהלקת לפי מספר הברותיה, אבל ע"י הנגינה נבר קשור ההברות : התועלת השנית, מורה הנגינה, איזה מלות מחברות במאמר לפי הכונה והענין, ואיזה נפרדות : לכן יש שני מיני נגינות מלכים ומשרתים : המלאכים המה הנגינות המפסיקות, כמו סלוק ואחגה : והמשרתים המה המחברות את המלות, כמו מונה מהפך, ולסבה הזאת נקראות הנגינות ג"כ מפסיקים לפי שהם מורים על המעם וכונת הענין :

כלל יב : מדעיד מדרע

הנג' ינה תבא אסכתנועה האחרונה במלה או בתנועה שלפני האחרונה : ובאופן הראשון נקרא מלרע (אולטימא,

דיח זעטלטע) : ובאופן השני, מלעיל (פעני אולטימא, דיח סארזעטלטע) :

דימ פקיד מלרע מלך מלעיל : ולעולם לא תבא נגינה בתנועה השלישית שלפני האחרונה :

כלל יג : נסוג אחור

אם יש מלה, אשר הנגינה ראוי לבוא בה בתנועה האחרונה שהיא מלרע, והנגינה היא משרת ואחריה מלה אשר הנגינה בא באות הראשונה, ותבואנה

ותבואנה א"כ שתי נגינות בשתי תנועות רצופות זה אחר זה ,
 והיא דבר קשה , לכן באופן זה , תשוב נגינת המלה
 הראשונה מן התנועה האחרונה אל התנועה שלפני האחרונה,
 והוא הנקרא נסוג אָחור : כמו קָרָא לִילָה ; רִדְפֵי צֶדֶק : אלה
 לולי קרבת הנגינות , היתה נגינה המלה הראשונה מהן ראוי
 להיות מלרע , אך מפני קרבת הטעמים שבו אחור להיות
 מלעיל , וזהו נסוג אחור , ואיננו מלעיל בעצם

כלל יד : מחג

המתב הוא קו נצב (י) והוא חצי נגינה : והוראתו להמשיך
 מעט כח ההברה שיבוא בו : ומקומו על הרוב אם
 בתנועה השלישית שלפני הנגינה : כמו אָנְכִי : או לפני שוא
 נע כמו פִּקְדָה : ובא גם בסוף לפני נח נראה : אבל באמצע
 המלה לא יתכן לבא מתב לפני שוא נח ולא לפני רגש
 והטעם יתבאר במקומו :

כלל טו : מיני האותיות

האותיות נחלקות לשלשה מינים : (א) שרשיות (ראויקאל, אדר
 וואורלעז ב"ט) והמה האותיות אשר הונחו ליסוד המלה
 ושרשו : (ב) שמושיות (זערוויז אדר בעדיהונגט ב"ס) , והמה
 האותיות הנוספות לשמש : דהיינו להגביל איזה יחס והוראה :
 (ג) נוספות (פזראגאיש) , הנוספות שלא לצורך הוראה וענין כלל.
 כי אם לתפארת הקריאה לכד כפי מנהג הלשון : והנה
 שרשיות תהיינה כל העשרים ושתיים אותיות : שמושיות לא
 תהיינה רק חצין והן אי"תן מש"ה וכ"לב : נוספות לא תהיינה
 כ"א המש והן אה"וין :

כלל

כלל מז: מיני המלות

המלות נחלקות ג"כ לשלשה מינים: (א) מלות השם
 (כעננווערטער) המורות על קריאת הדברים העצמיכמו
 אדם בית: (ב) מלות הפעולה (ליטווערטער) המורות על השנוי
 והפעולה כמו אכל שתה: (ג) מלות כּטעם והענין
 (כעטטימונגסווערטער) המורות על היהם והקשור שבין השם
 לפעל: כמו בי גס אף:

כלל יז: משקל

דע כי כל השמות והפעלים כלשון עברית, אין בהן לא
 פחות משלש אותיות שרשיות: והסמיכו המרקדקים,
 לשקול כל שרש על משקל פעל: וקראו לאות הראשון שבכל
 שרש פ"א פעל: ולאות השנית עי"ן פעל, ולאות השלישית
 למ"ד פעל: דרך משל ^ל נקראה המ"ם פ"א פעל להורות על
 אות הראשונה מן השרש: הלמ"ד עי"ן פעל להורות על אות
 השנית מן השרש: הכ"ף למ"ד פעל, להורות על אות
 השלישית מן השרש וכן בכל שרש, לכן במלה שיש בה
 אותיות נוספות על השרש הוכל בזה להכדיל ביניהן: ד"ם
 משקן לא הוכל לומר על המ"ם שהיא פ"א פעל לפי ששרשו
 שכן אבל השי"ן היא הפ"א פעל, והכ"ף עי"ן פעל והנו"ן למ"ד
 פעל, והמ"ם בראש, אין מן השרש, כי אם שמוש:

ח ל ק ר א ש ו ן

מ ח ל ק ה ח ס ר נ ל ש ו ן ה ע ב ר י

מ א מ ר א

מ ח כ ו נ ו ת ה א ו ת י ו ת

פ ר ק א

מ ס פ ר ה א ו ת י ו ת ו ח מ ו נ ת ן

§ א

א א ת י ו ת ל ש ו ן ע ב ר י ע ש ר י מ ו ש ת י מ ב מ ס פ ר , ו נ כ ת ב י מ ע ל
א ל ה ה ת מ ו נ ו ת :

71

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט

וח

יוד	י	י	י ט מ ס ע פ ק נ ש ח
קף	כ	כ	
למד	ל	ל	
קס	מ	מ	
נון	נ	נ	
סג	ס	ס	
עית	ע	ע	
פא	פ	פ	
צדי	צ	צ	
קוף	ק	ק	
רש	ר	ר	
שין	ש	ש	
סין	ס	ס	
תיו	ת	ת	
	ב	ב	

וחמש מהם כשבאות בקצה המלה משנות מעט תמונתן :
 וסמן מנצפך

כ	כ	כ	כ
ס	ס	ס	ס
נ	נ	נ	נ
ש	ש	ש	ש
צ	צ	צ	צ

[

הערה וסבת מה שישתנו האותיות האלה בתמונתן כבואן
בסוף המלה , היא כי היא סגולה מיוחדת ללשונות
בני קדם , לשנות תמונות האותיות בסוף המלה מבואן
במקום אחר , ובל' ארמ' נמצא יותר אותיות כפולות
מבעברית , כי בהגם הגי'מל , הלמ"ד והעי"ן משתנה בהם
לכמה תמונות :

§ ג

3

כבר בארתי (מבוא כלל ב') כי האותיות יש להן חמש
מוצאות בפה: שהם חמשת כלי המכטא , והן אהח"ע מהגרון ,
גיכ"ק מהחך , דטלנ"ת מהלשון , זסשר"ץ מהשנים , בומ"פ
מהשפתים : ואותיות מ"נ , ר"ל ס"ם נו"ן נעזר מוצאן מן
הנהירים : והאותיות שהן ממוצא אחר , לפי שהן
קרובות במכטא , הן מתחלפות ג"כ במכתב , ויבואו זו תמורת
זו: כמו מְתָאב אנכי (עמוס ז) תמורת מְתַעב : פוסחים (מ"א יח)
תמורות פוסעים : יִפְכַר פי (תהלי' ס"ג) ת' יִפְגַר : מעול וחומץ
(שם ע"א) ת' חומם : וכן עלו , עלם , עלץ שלשתם ענינם
שמהה : וכן צַחַק , שחק שוים בהוראתם , וכן זעק צעק שוים
בהוראתם: וגם אותיות מ"ן , מתחלפות זו בזו , בעבור הקרבות
אשר להן כמוצא הנהירים , כמו לקץ הַיָּמִין (דניאל"ב) ת'
הַיָּמִים : כאשר עֲשִׂיתָם (רות א) ת' עֲשִׂיתָן :

הערה ונמצא על המעט שתחלפנה שמי אותיות אשר אינן
ממוצא אחר , כמו טַבַּח זָבַח : ואומר אני הטעם

בוה , לפי שדרך בני קדם , לכטא קריאת הוי"ן , והצד"י ,
כאלו היתה טי"ת מרכבת עמהן , או דל"ת , ד"ם דוי"ן :
מצד"י : ומטעם זה , כאשר ראוי לבוא תי"ו לפני זי"ן או צד"י
תשתנה לפני זי"ן לדל"ת , ולפני צד"י לטי"ת: ובשתיהן תבאנה
תמיד מאחריהן , כמו הַדְּמִנְתוּן : גְּצַמְדָּק , ת' הַתּוֹמְנְתוּן : הַתְּצַדָּק

וזה

וזה כדוי שלא יתחברו שתי אותיות דומות , מה שקשה על
 המכתא , ובעבור הדמיון הזה יתחלפו טי"ת בזי"ן או בצד"י .
 וכן תמצא בל' ארמי וכשדי , שבא טי"ת במקום שיבוא
 בעברית צד"י : כמי עצה בעברית עטא בארמית והרבה
 בדומיהן , ויארך לי להביא ראיות על ברור הדבר הזה : וימצא
 עוד חלופת תי"ו בשי"ן חרושה על לוח לבם (ירמי יז) תמורת
 חרותה , ולהאומרים על ימין שמאל יתכן לכונן זה :

§ ד

אותיות אהוי , לפי שהם שוים בענין , שיוכלו להיות נח
 נסתר אחר אחת מן התנועות הגדולות השוות עמהן במוצא
 כמו שהתבאר (מבוא כלל חי) , לכן הם שוים ג"כ בשלשה
 דינים אשר להם בלשון : והם חלופת חסרון ויתרון : החלופת
 היא , שיתחלפו אותיות אהוי יחדו , ויבואו זו תמור זו , הרף
 משל . אָתָא בקר (ישעי' כא) ת' אָתָה : הוּא ארץ (איוב לו)
 ת' הָיָה : רפָה שבִּרְיָה (תהלי' ס) ת' רָפָא : הָלָה (דברים ז)
 ת' הָלָא : מָפו (יחזק' מ) ת' מָפָה , תִּאסְפוֹן (שמו' ה) ת'
 תִּוּסְפוֹן : יוֹכְלוּ (יחזק' מב) ת' יֹאכְלוּ : נִבְּיָת (ירמי' כו) גִּבְּאָת :
 אוֹבִיד (שם מו) ת' אֹאבִיד : והחלופת באותיות הארבעה
 האלה הרבה מאד בכל המקרא , ויתבארו יותר בפעלים נחיו
 למ"ד אל"ף ונחיו למ"ד ה"א : והחלופת באל"ף וה"א לא לכד
 כשהן נחות ונסתרות , כי אם גם בהוותם בתנועה : וזה כאשר
 דאוויה לבוא ה"א באמצע המלה , ולפניה קמץ , תתחלף
 הה"א לרוב לאל"ף כמו טָלְאִים ת' טָלְהִים כי שרשו מלה .
 חָלְאִים ת' חָלְהִים כי שרשו חלה :

החסרון הוא , כאשר אחת מאותיות אהוי היו ראויי לבוא
 בנח נסתר אחר אחת מהתנועות הגדולות , שהן
 נחות

גחות אחריהן , יהסרו במכתב , כמו ולעמשא המרו (שב
 יט) חכר אל"ף שהיתח ראוי לבוא האמרו כי שרשו אמר :
 מְצַתִּי (כמדב' יא) ת' מְצַאתִי כי שרשו מצא : יִרְד (ברא'
 מכ) ת' יִרְד : הכחף (שם כד) ת' הוֹכַחְתָּ : שתיה ראוי לבוא
 כו"ו נח נכתר שבאה חמורת יו"ד , כי שרשו יכח , כמשפט
 כל הפעיל מנחי פ"א יו"ד :

היתרון הוא , שבאה אחת מאותיות אהו"י נוספת במלה
 שלא לצורך ענין והוראה כלל, כמו הֶהָלְכוּא (יהושע י)
 האל"ף נוסף בו : הָרָה , אֲדַבְרָה הו"א נוסף : בְּמִוְתִי (דברי'
 לב) הו"ו נוסף : תִּיעֲשֶׂה (שמות כה) הו"ד נוסף :
 עֲוִיכִי (תהלי' קג) ג"כ הו"ד נוסף :

הערה א : דע כי האל"ף והה"א , יחסרו ג"כ לרוב במקום
 שהיו ראויות לבוא בתנועה , והחסרון הזה , כאשר
 יקדם לפני אחת מהן אות שואית , תחסר האלף או הה"א ,
 והתנועה היא אשר היתה ראויה לבוא תחתיהן , תבוא תחת
 האות השואית והשוא תשמט : כמו נָשׂוּת נָשׂוּתָו כָּלוּ (ש"א ו)
 ת' כָּלוּ : שָׁלַתְךָ (שם א) ת' שְׁאֲלַתְךָ : עָשׂוּת עָשׂוּתָו גָּלוּ :
 ת' גָּלוּ : יוֹנְתָן ת' יוֹנְתָן : בְּשָׁמַיִם ת' בְּהַשָּׁמַיִם : לַעֲנוֹת
 עֲשׂוֹת י' ת' לַהֲעֲנוֹת : לַנְּחֻתָם ת' לַנְּחֻתָם : יִשְׁמְרֵנוּ ת'
 יִשְׁמְרֵנוּ : גִּבְּתוֹ ת' גִּבְּתוֹ וְהִרְבָּה כאלה :

הערה ב : ולה"א יקרה עוד חלוף והוא אל תי"ו : וזה בכל
 מקום שהבוא ה"א בסוף השם לסימן נקבה , כמו
 מַעֲרָה , תְּרוּמָה - צְדָקָה , כשיבוא השם בסמיכות לשם אחר
 תתחלף הה"א לתי"ו : כמו תְּרוּמַת י' : מַעֲרַת המכפלה צְדָקַת
 י' : זכן כשיתחברו שתי האי"ן , דהיינו אחת שרש ואחת
 סימן

סימן נקבה או שיבוא ה"א השמוש בסוף במקום למ"ד בתחלתה תחלף לעולם ה"א הנקבה לתי"ו , לפי שאות תי"ו ג"כ סימן נקבה : ד"מ גלה , גלתה , היה ראוי להיות גלגלה . ולפי שלא יתחברו שתי האי"ן יחד אם לא שתשתנה האחת לתי"ו , ה"י ראוי להיות גלגלה , אך לפי שלא תתקיים ה"א בתנועה אחרי אות שואית לכן תבוא תי"ו הנקבה לפני ה"א למ"ד פעל : ובא ועשת (ויקרא כ"ח) כקמץ מושך ה"א כראוי , ר"ל ה"א השרש לפני תי"ו התמורה: ובה"א השמוש , ד"מ ויבואו מרבה : בלי ה"א השמוש ראוי מרה כי הה"א סימן נקבה , ונתוסף עליה ה"א השמוש בסוף במקום למ"ד בתחלתה שה"י ראוי לבוא למרה , ובעבור פגישת ב' ה"א , יחריו , השתנה ה"א הנקבה לתי"ו , אבל זה לא יתכן לומר , שהתי"ו תהיה תי"ו ה"א השרש לפי שלא מצאנו בכל המקרא שתהיה ה"א השרש מתחלפת לתי"ו , אם לא תתחבר עמה ה"א הנקבה , כן דעתי בענין זה , וכן משמעות ל' רשי (שמות ט"ו , כג) , והרז"ה פוסע בזה על שתי סעיפים :

§ ה

גם לנו"ן יש שלשת המושפטים האלה ר"ל חלוקה חכרון ויתרון : החלוקה הוא שותתחלף במ"ם , כמו שהתבאר לעיל (§ ג) : החכרון שתחסר הנו"ן במכתב ונשלמת בדגש : ויה לרוב מאד בפעלים ובשמות ובמלות : כמו אפול תמורת אנפל , כה מן בנת , מטרת' מנטה , מפריו המן פרו : והיתרון שיבא נו"ן נוסף בסוף המלה שלא לצורך הוראה כלל : כמו השמרון , תלמדון :

הערה וההפרש בין אותיות אהו"י החסרים , וכין נו"ן החסר : כי לפני חכרון אות אהו"י תקדם תנועה גדולה , ולא תחסר האות כ' אם במכתב , אבל במבטא שוה בין היא כתובה וכין היא בלתי כתובה , כי התי"ו מושך האות דנה

היא אחרים

אחריה : אבל במקום שחסרנו"ן , יבוא דגש חזק באות
שאחריה למלאות החסרון : ודרך כלל , ת"ו מורה על אות
החסר מאחריה , ודגש חזק מורה על אות החסר לפניו : כמ"ש
ר"א בחור בפרקי שיריו , יקדם לו החסרון , והדגש לו אחרון .
ועל המעט שיורה דגש על חסרון ה"א שאחריו , כמו ישירט
חמורת ישמרהו כמו שיתבאר במה שיבוא :

§ 1

האותיות אשר המלות מרכבות מהן , הן שלשה מינים :

א שרשיות (ראדיקאליט ווארלעל צוכטלאען)

ב שמושיות (טערווייליס , בעדיהמוגט צוכטלאען)

ג) נוספות (פאראגאניקא , אויבערפליטיגט צוכטלאען)

השרשיות הן האותיות שהן יסוד במלה , להורות על
מושג הענין בעצמו למה שהונה עליו , וכל כ"ב אותיות
אלפ"א בית"א , ראויות לעשות מהן שרש : השמושיות לא
יהיו כי אם הציין והם י"א במספר . וכימנן אית"ן מש"ה
וכל"ב , ר"ל אל"ף , יו"ד , ת"ו , נו"ן , מי"ם , שי"ן , ה"א :
וי"ו , כ"ף , למ"ד , בי"ת : ודרך שמושן על ד' אופנים : א)
יש מהם נוספים לפני אותיות השרש , לא להוראת ענין
מה , כי אם לסימן בלבד , והם אותיות האמנת"ו : ד"ם ,
מ"ש , מ"ם נוסף בראש השרש לכמן השם , תרופה תי"ו
נוסף בראש השרש לכמן השם , נפקד נו"ן נוסף על שרש
הפעל לסימן הבנין , תפקיד ה"א נוסף
בראש לסימן הבנין , תפקיד ה"א ותיו נוספות בראש לסימן
הבנין : ואותיות כאלה הנוספות בראש השרש ולא יורו כל
מושג , נקראו , (פרעפא וואוינוע , פאר דען פארט געוועלטע בעדיהמוגט
צוכטלאען) : ב) ויש מהם מחיברים עדי"ן אחרי אותיות השרש
לסימן מה , כמו תפקיד הה"א בסוף נוספת לסימן נקבה ,
עשרת וי"ד תי"ו , לסימן רבות נקבות , ונקראו

חסדא חסדא , הינטענאגעטעלעטע צעדיהונגס צו צעטאכענן : ג) ויש מן
 האותיות המחוברות על המלה בראש , הבאות לשמש
 במקום מלות שלמות ממלות המעם והענין , כאלו הן
 מקוצרות' והם אותיות בכל"מ שו"ה , ד"מ : גבי"ה הבי"ת הנוסף
 בראש , משמשת במקום מלת בתוך (מין) פֶּדָרָה הכ"ף
 בראש משמשת במקום כמו (אוס) : לִפְקֵם הַלַּמ"ד בראש
 משמשת במקום אֵל (לו) : מִפְקֵם הַמ"ם בראש משמשת
 במקום מן (סוף) : שְׂאֵבֶל הַשִּׁינַן משמשת במקום אֵיזֶר (וועלכער) :
 וְאִמֵּר הוּי"ו מורה על העטף והחבר (אויך) : דַּאִישׁ הַה"א מורה
 על הידיעה (דער) : וּמִינֵי אֹתוֹת הַשְּׁמוֹשׁ כֹּאלֵה נִקְרְאוּ
 (פראסיקטיס) : ד) ואשר מחובר עדי"ו אהרי המלה להוראת
 ענין והם הכנויי"ם בפעלים או בשמות , ר"ל אותיות נגזרות
 ממלות הגוף להורות על הפעול או על הקנין , ד"מ : דְּבָרֵי
 הוּי"ד בכוף מורה גוף אֵינִי (איד , זיד , מיין) : פִּקְדֹת הַתִּי"ו בכוף
 מורה גוף אֵפֶה (דוא) : וּמִינֵי אֹתוֹת הַשְּׁמוֹשׁ כֹּאלֵה נִקְרְאוּ
 (סוסיקטיס) : הנוספות שלא לצורך כלל הן אותיות אהו"ן
 כאשר התבארו לפניו זה (§ ד : ה) :

ית
 דת
 ש
 ון
 רט
 :
 על
 יות
 לא
 ה
 :
 א
 (א
 ענין
 ,
 תי"ו
 דש
 יסף
 ימן
 כל
 ונגט
 דש
 ,
 דאו

בהברת האותיות

פ ר ק א

בסמני התנועות

§ 1

74

האותיות הטה רשמים מונחים לחבר מהם מלות
 (קאמנענאטען וויטלויטער) והם בלתי מרגשים במבטא עד
 שתתחבר עמהם סמני התנועות המנוחות לבטא אותם בהן
 (וואקאלזייטן): ולפי שכל אות מרגשת בתנועות כלי המבטא
 על חמשה אופנים לכן סמני התנועות ג"כ חמש: (מבוא
 כלל ג): אלא שהם פעמים ארוכות ונמשכות בהברתן, ונקראו
 בשם תנועות גדולות (לאנגעוואקאלען): ופעמים קצרות ונמהרות
 בהברתן ונקראו בשם תנועות קטנות (קורלע וואקאלען) ולכן סמני
 התנועות עשר: וזה שמותם:

תנועות גדולות	תנועות קטנות
א) אָ (א) קמץ גדול	א) אַ (א) פתח
ב) בֵּ (א) צירה	ב) בִּ (א) סגול
ג) גֹּ (א) חירק גדול ותולדותיו	ג) גִּ (א) חירק קטן
ד) דֹּ (א) חולם	ד) דִּ (א) קמץ קטן
ה) הֹּ (א) שורק	ה) הִּ (א) קבוץ

הערה א: וכל תנועה קטנה ראויה שתהיה דומה בהברתה
 ממש לתנועה הגדולה שלה: כי החברות התנועות
 העומדות בעצמן אינן יותר מחמש נשימות: רק שכל אחת
 מהנשימות יש לה שתי סימנין, האחת על אריכות נשימות
 התנועה והשנית על מהירות נשימתה: וא"כ אין ספק שצריך
 להיות הברת הפתח שוה להברת הקמץ הבא ממנה רק שהיא
 בקיצור

בקי צור הנשימה : וכן בשאר התנועות וזאת ראייה , כי קריאת
הספרדיים והתורגמים : בהכרת התנועות נכונה מאד , כמה
שדומה בהם הכרת הפתח והכרת הקמץ לתנועת ברומי :
וכן בשאר התנועות אינם מברילים בהכרתן רק בארץ הנשימה
ובקצורה : אך האשכנזים והנגורים מהם אנשי פולוניא :
מקלקלים מבטא הכרת הקמץ : לקרוא אותה כמו ברומי ,
והוא שבוש גדול אצלם , א"כ איך יתכן שיהיה הפתח שקריאתו
תולדות הקמץ שקריאתו לרעתם : אבל טעותם נולדה להם ,
לפי שתמונ' קמץ גדול , דומה לקמץ חטף , והתעה הרמיון
אותם לקרות גם הקמץ גדול כקריאת הקמץ חטף והוא מעוות
שלא ירצו לתקון :

הערה ב : בענין שמות התנועות וצורתן : הן שמות סמוכיים
עליהם שאין יסודתם בהררי קדש , כי כל אלה אינם
שמות עבריו , ואולי שאילים הם מל' ארמית אשר לה ה'
תנועות ושמותן פיתחא , ריבוצא : קיבוצא זיקופא : איצוצא
או מל' כשרי' ואין זה המקום לברר זה : ולהועיל למתלמד
לזכור בכל ת"ג ולרעת הת"ק שלה , נקדתי שמות התנועות
בענין שבכל שם הת"ג והת"ק שלה אחריה : ד"מ קמץ הסימן
הא (י) ת"ג : והסימן השני (י) ת"ק שגה : וכן צירה חירק : חולם
שורק : אמנם בענין צורתם , יש מהן שהן נבדלים בצורתם
ואינם צריכים באור , ויש מהם שחם שוים בצורתם , אבל
נבדלים במצבן , והם חירק , חולם , ושורק : צורת שלשתם
רק נקודה אחת , אבל הם מתחלפים במצבם : מצב החירק
תחת רגל האות , מצב החולם למעלה מראש האות משמאלו
ומצב השורק באמצע האות בתוך : אך בעלי הנקוד בחרו
אותו וישמו נקודת החולם בראש הוי"ו (ו) ונקוד השורק
בתוכה (י) : והטעם בזה , לפי שנקוד' חולם לבר קרובה
להתחלף בנגינת רביעי שהיא ג"כ רק נקודה בראש האות :
והשורק קרובה להתחלף לרגש שהיא ג"כ נקודה בתוך האות ,
לכן שמו שתי התנועות האלה בוי"ו , ומה שבחרו בוי"ו ? לפי

וגם אחרי נח נסתר אחר , כמו הביא : וזה לרוב בסוף
 המלה ומעט בתוכו , כמו תבואתה (רברים לג) ואין דין נח
 נראה נוהג באל"ף : ומה שנמצא נאדר בקדש (שמו"ט)
 נאדימו כתולע (ישעי"א) , יאשמו כל החוסים
 (תהלים לר) : שהאל"ף בכל אלה בשוא ,
 משפט האל"ף הזאת כאלו אינה , ואין להחשב כנח נראה ,
 לפי שמרפיון חברתה אין בה כח להיות נח נראה :
 (ה) לא תנוח רק בסוף המלה אחרי קמץ כמו עשה גלה : אחרי
 צירה , כמו מחנה , אחרי חולם כמו פרעה : וגם אחרי
 סגל שיש בה גנינה , כמו עושה קונה , לפי שהגנינה מעלה את
 הת"ק אל מדרג' ת"ג : אבל אחרי חירק ושורק לא תנוח הה"א
 לעולם בסוף והטעם בזה לפי שתוא כלל גדול בדקדוק שלא
 יבוא שתי אותיו נחים ונסתרים בסוף , כי אם בהיו השני
 אל"ף : כמו הביא קרוא : ולפי שאין חירק גדול בלא יו"ד ולא
 שורק בלא וי"ו נח נסתר אחריהם , לכן לא יתכן שתהיה הה"א
 נח נסתר אחר אחי משתי אלה שלא יפגשו שתי אותיו
 הו"י נחו' ונסתרו יחד בלי אל"ף , ואם יזדמן לבוא הה"א נח
 נסתר אחרי שורק , תשתנה ליו"ד נח נראה , כמו ג"י עשוי ,
 אולם באמצע המלה לא יתכן שתהיה הה"א נח נסתר כלל ,
 אפי' היא לנדה , לכן כאשר יזדמן שתהיה הה"א נח נסתר
 באמצע המלה אחר ת"ג , תשתנה אל אחת משאר אותיות
 או"י : ד"ם עשית , תשתנה הה"א ליו"ד ת' עשית ע"ד קראת
 כי שרשו עשה , ושאר משפטיה
 התבאר לפני זה (§ ד הערה ב) :
 (ו) לא תנוח רק אחרי חולם ושורק לפי שהם ממוצא אחר :
 כמו קום , שור , אבל אחרי קמץ חירק צירה היא מרגשי
 במבטא , כמו בָנוּ , אל תהאן (משלי כג) אָביו גִּוּ שָׁלוֹ : הו"ו
 נח נראה בהם :
 (ז) לא תנוח רק אחרי צירה וחירק לפי שהם ממוצא אחר ,

כמו

דיא
 לכן
 כי
 בלא
 אות
 זרה
 דין
 וי"ו
 צב
 זורק
 גדל
 הז
 אין
 ת"ג
 ג
 לא
 (ד
 בלי
 והם
 מע
 עיהם
 באר
 מלה
 דה
 ושון
 ג

כמו בני יעקב : שמע בני : אבל אחר שאר התנועות היא
 מרגשת במבטא , כמו אדני : הוי , גוי : גלוי : רקבכנוי הרבים
 בגי' , בגיף שתנוח אחרי קמץ וסגל שלא כמנהג :

הערה א , ואמרו המדקדקים , כי כל ת"ג מושכת אחריה
 אחת מן אותיות אהו"י השוה עמה במוצא , ר"ל
 הקמץ מושכ' אחריה אל"ף או ה"א הירק וצירה מושכו' יו"ד ,
 וחולם ושורק מושכו' וי"ו , וראוי שתדע , כי אף שהנח בכח
 התנועה כמשך נשימתה , אין ראוי בעבור זה לכתוב האו'
 הנח בפועל בעבור הת"ג לכדה , אם אין האות הנח לצורך
 שרש או שמוש במלה ; כי לא נכון לכתוב פא"ר באל"ף , לפי
 שהיא נמשכת מקמץ , ומה שנמצא במקרא עד"ו הוא לאיזה
 מעם כמוס , ואין לנו עסק בנסתרות , ונקוט כלל זה בידך : כי
 דרך תנועה גדולה לבוא במקום ת"ק , או במקום ת"ג אחר'
 בעבור אות אהו"י שצדיכה להיות נח נסתר אחריה לאיזה
 צורך ולא בהפך , ובעלי המסורה מסרו לנו כל המלו' הבאות
 במקרא מלא או חסר או יתיר , המלא נקר' אצלם המלה שבא בו
 הנח נסתר בפועל במכתב במקו' שהוא לצורך , ר"מ הוציא (בראשי'
 יד) הוי"ו שהוא שרש , והוי"ד שהוא לצורך סימן הבנין כתובים
 בפועל הוא מלא , הצי" (רברי' כב) יעדדו ממנה שני הנחים
 שהם לצורך נקרא המלה חסר , יחיד נקרא המלה שבא בו
 אחת מאותיות אהו"י נח נסתר שלא לצורך כלל , כנוכר לעיל
 (S ד) , והוציא מכלל הזה , הוי"ה הכתובה בשורק , אע"פ
 שאין הוי"ו לצורך שרש ולא לצורך שמוש לא נקרא בעבור
 זה יתיר , כי היא הוקבעה לתנועה השורק , ולא נמכר
 עליה במסורה .

הערה ב , ודע כי אף שאמרת שאותיות אהו"י לא תהיינה
 נחות ונסתרות רק אחרי ת"ג , ככל זאת נמצא יוצא
 מהכלל , ר"ל שבא לפעמים נח נסתר גם אחרי ת"ק , כהוי"בה
 הנגינה כמו בגיף אבותיך : מתנה : כאשר יתבאר עוד : והוא
 על המעט , ולא נמצא כ"א בשם רבים הבא בכנוי .

כל תנועה עם האות המתנוועע על פיה, להיות מרגשת
 במבטא, נקראת הברה (זלבע) ויש מלות בת הברה אחת,
 כמו אב בן אה, אם: ויש מלות מרכבות משתיים ושלוש הברות
 דוות עד המש, כי לא נמצא מלה עברית יותר מחמש הכרוי:
 ומספר ההברות לפי מספר התנועות: כי לפעמים שתיים ושלוש
 גם ארבע אותיות מרגשות בתנועה אחת, ולהברת אחת
 תחשבה: כמו בן בשוב: והשוא לפי שאינה מרגשת
 בפני עצמה, לכן אין השוא בכלל ההברות: והשוא נע עם
 התנועה שאחריה להברה אחת תחשב: כמו אבי בני: והתנועה
 אשר אין אחריה שוא נח ולא דגש הזק היא הברה פשוטה
 (איינמאכע זילבע) בין שיש נח נסתר אחריה, ובין שאין נח אחריה:
 ד"מ בא, הברה אחת ופשוטה: הביא: בת שתיים, הביאו בת
 ג' הברות פשוטות וכל תנועה אשר שוא נח או ד"ח אחריה
 המחברת אליה במבטא היא הברה מרכבת (נוממאטן געזעלבע
 זילבע) ד"מ קמ בת הברה אחת, קמתם בת כ' הברות מרכבות:
 דבר, קריאתו דב' בר: דברתם שלשתן מרכבות, כמו דב' ברתם
 כי הרגש מכפיל קריאת האות, והראשונה מן הכפל נסמך
 תמיד לתנועת האות שלפניה: ולכן היא מרכבת לפני דגש:

§ י

וראוי שתדע, כי הת"ג לפי שהוא ארוכה במבטא עד
 שנמשכת אחריה אחת מאותיות אהו"י בכח נח נסתר, לכן
 ראוי שתהיה ת"ג הברה פשוטה ר"ל שלא תכוא אחריה נח
 נראה, דהינו שוא נח או דגש הזק: וא"כ השוא שאחרי ת"ג
 היא שוא נע המחברת להברה שאחריה ואם אחת מאותיות
 בג"ד כפ"ת אחרי ת"ג היא רפה, כמו ז"י ז"י: ולהפך ת"ק

לפי

ואו

לפי שהיא נמהרות במבטא לכן ראויה שתהיה ת"ק הברה
 מרכבת, ר"ל שתבוא נח נראה אחריה, רהינו שוא נח או
 דגש חוק, וא"כ השוא שאחרי ת"ק היא שוא נח : ואם
 חנועה אחריה צריך שיבוא באות ההיא דגש חוק : כמו
 שגם : שלמה : משפט : גבור : אך לפעמים מחייב ענין
 המלה, שיבוא גם אחרי ת"ג שוא נח או דגש חוק, וזה לא
 יתכן עד שיתחבר עם הת"ג ההיא נגינה או מתג הבאה
 במקום נגינה, ואז אפשר לבוא גם אחרי ת"ג ש"נ או ד"ח,
 כמו קמנתי (בראשי' לכ) תחגו (ויקרא כג) : ואם אי אפשר
 שתבוא נגינה בת"ג ההיא לטעם שיתבאר להלן
 (S טו) יבוא מתג במקומה כמו הצד ציד (ברא'
 כז) קום נא (שם) השאיר לו (במדב' כא) : והכלל, שלא
 יתכן לבוא נח נראה אחרי ת"ג, כי אם באחת משתי פנים
 האלה : שתבוא כהנגינה או מתג במקום נגינה : אבל בלתי
 מחייב שיבוא אחרי ת"ג עם נגינה נח נראה, כי כבר נמצא
 ת"ג עם נגינה ואין אחריה לא ש"נח ולא ד"ח כמו
 ספר קדש : וכן כשיחייב ענין המלה בת"ק שלא תהיה אחריה
 לא שוא נח ולא דגש חוק, אזי צריך שיבוא בת"ק ההיא
 נגינה או מתג להשלים כח הברתה כמו מלך : עבד בגד
 הנני צללו : השוא היא שוא נע, לפי הכלל שיתבאר להלן
 (S מז) : ויצא מכלל זה, כי ת"ג בלי נגינה היא לעולם הברה
 פשוטה, ות"ג עם נגינה תוכל להיות ג"כ מרכבת : ות"ק
 בלי נגינה היא לעולם מרכבת, ת"ק עם נגינה משפטה משפ
 ת"ג עם נגינה : ות"ק עם מתג היא ג"כ ה"פ :
 הערה והנה הכלל הזה מספיק לכל תלמיד, ואין צורך
 לדבוי הכללים, ומהשבות חרוץ אך למותר, ש
 שהשביר והוליד הרו"ה בחריצות שכלו, לישר המדות
 פני

פני כל המקרא , לתת חק ולא יעבור מתי יבוא אחרי ת"ג
עם נגינה ש"נח או ד"ח ומתי לא יבוא , וכן אחרי המתג , ולזה
נמה קו י"א) מקום הנגינה מלרע או מלעיל , ומקום המתג
בתנועה השלישית שלפני הנגינה : ב) אחרי מתג המשפט
לעולם לבוא שוא נע ולא שנ"ח ולא ד"ה : וכל שוא שאחרי
הנגינה משפטו להיות שוא נח : ג) כל נגינה הבא במקום
מתג , דהיינו שהיא נסוגה אחור מפני קרוב הטעמים , או
בנגינה הראשונה במלה שיש בה שתי נגינות דין הנגינות ההן
כמתג : להיות התנועה ההיא הברה פשוטה , כמו
דודפי צדק : עריסותיכם : וכל מתג הבא במקום נגינה ,
דהיינו בסוף , המלה במקום שנפלה הנגינה , דין המתג כדין
הנגינה , להיות התנועה דברה מרכבת , כמו הצד ציד ,
וכאשר תשאלהו , מדוע כפר , קדש הברה פשוטה ? ישיב :
כשיש אחרי הת"ג עם נגינה תנועה קטנה תהי' הת"ג הב"פ :
אע"פ שיש בה הנגינה , ולא מצא יוצא וזלת אלה שבא הגש
בת"ק אחרי הנגינה : וכאשר תשאלהו , מדוע אָחִינוּ : יִדְוֶךָ
הקָרְבוּ : הברה פשוטה ? ישיב : כל ת"ג שאות או"י נחנסתר
אחריה לצורך שרש או לצורך שמש , אזי לא יהיה אחריה
ש"נ או ד"ח , אע"פ שיש בה נגינה ואחריה ת"ג : וכאשר
נסתר דבריו זה ממלות קום , שוב , הפקיד : שבהם הנה נסתר
לצורך , ובכל זאת ש"נח אחריה ? הוא מתהפך כחומר חותם ,
לעשות הנגינה למתג , ואחרי עשותו אותה למתג הופך אותה
על פניה לשוב לנגינה , (עיי' יסוד הנקוד שע' התנועו' סי'
כז) : וכאשר תשאלהו : מדוע סבָּת שְׁמַעְנִי בְּנוֹ הַבְּרוּת פְּשׁוּטוֹת ?
באלה אין נח נסתר לצורך אחרי הת"ג , ולא ת"ק אחריה ?
ישיב : כי התנועות האלה באות במקום שוא , כי הנפרד
מהס

מהם סב , שמע' בלי הוספת האותיות הכנוי היו האותיות
האלה נעדרות מתנועה : אלה יסודי דבריו : ומי לא יראה ,
כי בנה יסודותיו על קו תוהו ואבני בוהו , וקורי עכביש יארוג :
ולמה לנו רבי התקיים האלה , כי אם נאמר' , כי ת"ג עם נגינה
א' פ ש ר שתהיה מרכבת ות"ק עם נגינה א' פ ש ר שתהיה
פשוטה : וימצא לנו כן : אך זאת נסכים עפ"י ליסוד מוסד ,
כי כל שוא אחרי מתג באמצע המלה היא לעולם שוא נע : וכל
שוא שאחרי הנגינה בעצם היא לעולם שוא נח : ואין חלוק
בוה בין ת"ג לת"ק :

§ יא

כל ת"ק שאיננה בעצם , ולא תמורת תנועה גדולה : כי אם
תמורת שוא נע שהשתנה לתנועה בעבור שהאות שאחריה
היא בשוא נע , ושני שואים נעים לא יתחברו יחדו , למעם
שיהבאר להלן (§ מז) , התנועה הזאת נגרעה עוד בערכה
מת"ק גמורה שהיא בעצם , עד שהשוא שאחריה היא שוא
נע , ועכ"ז לא נשלם הברתה לא במתג ולא בנגינה ולא בדגש
חזק , וכ"ש שלא תנוח אות או"י אחריה , ולכן נקראה
תנועה קלה לייטער וואקאל : ד"מ מלכים , בגדים : כשיבואו
בסמיכות ובקצת הכנויים , שרינס שישתנה בהם התנועה אשר
בע"פ לשוא ר"ל התנועה אשר באות השנית מן השרש למעם
שיתבאר להלן (§ כד , כה) : ואז אי אפשר שתתקיים השוא
אשר בפ"פ , ר"ל השוא אשר באות הראשונה מן השרש ,
לפי שלא יבואו שני שואים נעים יחדו , ותשתנה השוא לת"ק ,
כמו מלכי בגדי , מלכיהם , בגדיכם : הפתח והחירק אשר
בפ"פ , הם תמורת שוא נע , ונקראו תנועות קלות : ולא
יבא בהם מתג , ובכל זאת השוא שאחריהן נע , והראיה ,
שבג"ד כפ"ת שאחרי השוארפה : ויתר אופני תנועה קלה

בכל מקום שתבא, אבאד כל אופן במקומו, (§ מז : כ : כו :
 לג : לה : מ :) וכחלק הפעלים (§ רלו) : ואתה תדרשם
 מעל הספר אחת הנה ואחת הנה והיו לאחרים בידך :

פרק נ בדיני שוא

§ יב

8

כל אות שהיא נקודה בשוא בלתי מרגשת במבטא לכדי
 אבל צריך שתתחבר במבטא עם תנועת אות הסמוך
 לה מלפניה או מאחריה ; כי נקודת השוא איננה בכלל
 התנועות, אך היא סימן לאות שהיא ריקה בלי תנועה :
 ומה שצדפו שתיים ושלש אותיות להברת תנועה אחת,
 הוא כדי להקל על המבטא ; כי רבוי התנועות במלה אחת
 מכביד על הדבור : ובעלי לשון העברי קבעו לרוב בכל
 שרש לא יותר על שלש אותיות ושתי תנועות, ואם תתחבר
 המלה בתנועות מצד האותיות הנלוים אליו לשמוש, יהפוך
 איזה מן התנועות לשוא, וההפוך נופל תמיד על התנועה
 השלישית שלפני מצב הנגיגה (§ כה), כמי דבר גדול ברבוי
 דברים גדולים, נהפך תנועת פ"פ לשוא שיתקיימו כי תנועות
 כבתחלה : והוא דבר נאות למבטא :

§ יג

וכל אות שהיא ריקה בלי תנועה ראוי שתנקד בשוא, אך
 לא נקדו אות הריקה בשוא, כי אם בהיותה בראש או
 באמצע המלה, לפי שבוה קרובה אות להתחלק בתנועה ד"מ
 בש"ו וזלת שוא היה הקורא חושב שקריאהו כשך בחולם
 דב"ת : וכן המשל וזלת שוא יכול לקרותו המשל בחולם המ"ם,
 אבל

אבל בכּוּף המלה שאין לחוש למעות, לא נקדו אות הריקה בשוא, זולתי אם שתי אותיות בשוא בסוף נקדו שתייהם, וזה לא יקרה רק כאשר אות השנית אחת מאותיות פת"ך דיק ט"ב: אל תסוף (משלי ל) וישת ויבך (ראשי' כז) ויירד (במד' כד) ויחד (שמות יח) דפתח להרחבת אות הגרון (ס"ה) וישק (שם כט) אל ישט (משלי ז) וישב (במדבר כא) : ואם השנית אל"ף היא בלי שוא, כמו וירא חמא : לפי שהיא בלתי מרגשת בשוא נח : כי אין דין נח נראה נוהג באל"ף : ואות (ך) אף שהיא לברה תמיד נקודה בשוא כמו וילך :

§ יד

כל שוא שהיא סמוכה במבטא אל תנועת אות שאחריה נקרא שוא גע (מאביזנס, בעוועגליך) לפי שהיא מתנועע במבטא כמו שמע בני בקולי: וכל שוא שהיא סמוכה במבטא אל תנועת אות שלפניה נקרא שוא נח (קוויסזנס, רוהערד) : לפי שהיא נחה במבטא, כמו אב בן אָח : וכל האותיות הבאים בשוא נח נקראים נח נראָה, ר"ל שהם מרגשים במבטא אע"פ שהם נחים, זולתי אותיות אהו"י כשהם בלי תנועה הם לפעמים נח נסתר על אופן שבארתי לעיל (§ ח) :

§ טו

ואציע לפניך כללים ברורים לדעת איזה שוא שתקרא בשוא נע, ואיזה בשוא נח, על פי מה שאמרתי לפני זה בדיני הברה (§ י) : א) כל שוא בראש המלה היא תמיד שוא נע, לפי שאין לפני תנועה שתסמך עליה : וכל שוא בסוף המלה היא תמיד שוא נח, לפי שאין אחריה

תנועה שתסמך עליה : (ב) שוא כחוק המלה ,
אם יש לפניו מרג בין שהיא ת"ג ובין שהיא ת"ק היא שוא
נע. כמו שמרה זכרה הנני צללו : ואם יש לפניו נגינה והיא
בעצם מלעיל בין שהיא ת"ג ובין שהיא ת"ק היא שוא נח ,
כמו יכלתי , קמנתי , דברתי , שמרתי , זולת שוא שאחרי
נגינה הנסוג אחור מפני קרבת הטעמים, או אחרי נגינה הראשונה
במלה בת שתי נגינות שהיא שוא נע ג"כ , לפי שדין הנגינה
הזאת כדין מתג , כמו רודפי צדק (ישעי נא) המצרתים (אסת'
א) : (ג) שוא שאחרי תנועה קלה היא שוא נע כמו מלכי (ס יא)
תעכו (שא ה) יעטפו (תהלי סה) (ס כו) תקכם אשכם (ס מ)
ד) שוא באות הראשון משתי אותיות דומות היא ג"כ שוא נע
כמו הנני צללו שממה : ולפי שלא יתכן לבוא שני נע אחרי
ת"ק , לכן יבוא בת"ק מתג , ואחרי המתג ראוי לבוא שוא
נע ומטעם זה כאשר יודמן במלה שתי אותיות דומות , והראשון
בשוא , ולפניה תנועה עם נגינה שהיא בעצם מלעיל אזי צדין
שתפול האות הראשונה מן הדומות ותבלע ברגש אשו
בשניה , כמו ולנו בגבעה (שפוט' יט) ת' ולנו הכנו והקדשנו
(ד"ה ב יט) ת' והנני והטעם שלא יהיו שני כללים כותרים
זה את זה , כי כלל הוא שוא שאחרי תנועה עם נגינה שהיא
בעצם מלעיל הוא שוא נח (ס י) וכלל שכנודו שוא באות
ראשונה מב' אותיות דומות לעולם שוא נע , לכן נשמטה
האות הראשונה ונבלעת ברגש : (ה) שוא באות הרגושה
ברגש חזק היא ג"כ שוא נע , כמו דברו שברו , לטעם שיתבאר
בסמוך :

§ טז

(ו) שני שואים בראש המלה , מן הנמנע אשר לו טבע קום :

כ

כי השוא הראשון יהיה בלי תנועה לא לפניו ולא לאחוריו
 ושוא בלי תנועה כמוך לה אי אפשר לבטא בראש המלה :
 והוא הדבר אשר דברתי (§ יא) כאשר נפגשו שני שואים
 בראש המלה ישתנה השוא הראשון לתנועה והוא תנועה קלה.
 כמו מן מלכים מלכי ת מלכי : ו שני שואים בסוף המלה
 שניהם נחים. כמו הברת שמרת : ואם אות הראשונה גרנית
 יתבאר אחר זה (§ יח : לא) : ח) שני שואים באמצע המלה.
 הראשון נח ונסמך לתנועה שלפניו והשני נע ונסמך לתנועה
 שאחוריו, כמו בס"פ : ומטעם זה, שוא באות הדגושה ברגש
 חזק הוא שוא נע, לפי שהרגש מכפיל הברת האות (§ לז) ושוה
 לשני שואים באמצע המלה, ד"מ דבריו. כמו דב דבריו : ואם אות
 השוא הראשון גרנית יתבאר אחר זה (§ כ' לא) :

§ יז

כל אות הנקודה בשוא נע יבא בשוא פשוט (ויחלוקט, איינפאכעט
 טו) : וזלתי אותיות אהח"ע לפי שהם ממוצא הרפה שבמוצאיו,
 לכן כאשר משפט אחד בהם לבוא בשוא נע, הרכיבו עמה
 אחת משלש תנועות הקטנות פתח, כגל, קמץ חטף, להרגיש
 מבטא אות הגרון ביותר, ונקרא שוא כרכב (טו קמחפמזיניק, לואזחטן
 געזעלט) ואם הוא מרכב בפתח נקרא דטף פתח. כמו עשה תעבוד :
 ואם הוא מרכב בכגל נקרא חטף כגל. כמו אמור אמת : ואם
 הוא מרכב בקמץ חטף נקרא חטף קמץ. כמו אני וכל משפטים
 משפט שוא נע : והם יבואו לרוב בשוא מרכב אף במקום
 ששאר האותיות יבואו בשוא נח. ד"מ יעבוד ע ד ישפוט
 והראשון בשוא נע והשני בשוא נח, ואם יבוא אחד
 מאותיות הגרון בשוא פשוט הוא בוראי שוא נח כמו
 יחפץ ידענו : גברת : יהיה : יתה ועל המעט שימצא

אלף

אל"ף בשוא נח כמו נאָדך , ורק כשהיא בפ"פ לא זולת , כאשר
אבאר בסמוך :

הערה וכן ימצא לפעמים אחת משאר אותיות בשוא מרכב ,
כמו וְזָהב הארץ (ברא' ב) וְגִלְלוּ את האבן (שם כט) .
והם מעטים מאד במקרא , ולרוב כשימצא הוא באות הראשון
משתי אותיות דומות , כמו רִבְבוֹת (במדבר י) צִלְלוּ (שמות
טו) אֲרָדָה (בראשית ה) וַיִּמְרְרוּ (שמות ב) : ויש מקומות שנקדו
קמץ חטף כמו חטף קמץ , כמו מעט צָרִי (שם מג) חֲלֵי דְבָרִים
(כה) אָנִי (מ"א י) : ואמר הרד"ק שהוא במקום שלא יבא הגש
אחרי קמץ חטף לחברילו מקמץ גדול ונקדו הק"ח בשוא : והראיה
שהיא ק"ח לפי שהנפרד מהם בחולם כמו שמן וְצָרִי (יחזקאל
כו) וידוע חלי (ישעי' נג) :

§ יח

וכמו שאותיות אהח"ע בלתי מכשדות לשוא נע פשוט בראש
או בתוך המלה , כן הן בלתי מכשרות לשוא נח בסוף
המלה , לכן אם יקרה במלה שראוים לבא שני שואים נחים
בסוף המלה והראשונה אחת מאותיות הח"ע תשתנה השוא
לפתת להרחבת אות הגרון . כמו לקחת שִׁמְעַת גְּבִיחַת תִּלְקַחַת
שִׁמְעַת גְּבִיחַת וכן וַיִּחַדַּת וַיִּחַד . וזלתי האל"ף שאין דין הרחבה
נוהג בה , לפי שהיא היותר רפויה באותיות הגרון , לכן הת"ק
שלפניה תשתנה לת"ג והאל"ף נח נכתר אחריה כמו קָבַאת הוצאת
תִּלְקַחַת הוצאת : ואם יבא אחת מאותיות הח"ע נח נראה
בסוף ולפניהן אחת מארבע תנועות גדולות , צירה חירק חולם
ושורק , הם ג"כ בלתי מכשרות להיות נח נראה אחרי הת"ג ,
ויבא תחתיהן פתח ונקרא פֶּתַח גְּבִיחָה , לפי שקריאת הפתח
באות י"ו הנמשך בכח נח נסתר מן ארבע תנועות גדולות
שלפני אות הגרון , ר"ל אחרי חירק וצירה נקרא הפתח גנובה
ז"ן
ב"ד

כיו"ד, ד"מ פ"ח כמו פ"ה ה"ח כמו ה"ח, ואחרי חולם ושורק
 נקרא הפתח גנובה כיו"ו, ד"מ כ"ח כמו פ"ח רוח כמו רוח.
 כי אחרי ת"ק הנח יותר מרגש מאחרי ת"ג: והאל"ף לא יתכן
 להיות נח נראה בסוף לעולם, לכן לא תמצא פתח גנובה
 באל"ף: וזה"ל א"א א"א שהיא ג"כ ממוצא הגרון בכל זאת
 יתכן שתהיה נח נראה אחר פתח גנובה, אך בתנאי שיבוא
 בה נקודה הנקרא מ"פיק להבדילה מן הה"א שהיא נח נסתר,
 ד"מ מתנה הה"א בלי מ"פיק היא נח נסתר, הגבה הה"א במפיק
 היא נח נראה וקריאתו כמו הגביה וכן בה, לה, גבה, כמה,
 גבוה כמו גבוה, מגביה כמו מגבייה: ולפעמים ישמש התנועה
 הגדולה הנח הנסתר הנמשך, ובא הפתח הגנובה במקומה
 כמו ישמח ת' ישמח, הודעת' הודיע, לקצר בענין במלה הרכב
 בענין למה שאחריו, וכן גבוה גבה לב בסמיכות:

§ יט

אחרי שוא נע לא יבא לא דגש חוק ולא דגש קל: דגש חוק
 לא יתכן, לפי שכח דגש חוק כח שוא נח, וכבר אמרתי שוא
 נח אחרי שוא נע אי אפשר, ודגש קל לא יתכן, לפי שהדגש
 הקל מיוסד להתחלת הברה, והתחלת הברה היא באות שבו
 השוא, ומלת שתי שתיים יוצא מהכלל, שיבא דגש אחרי שוא
 נע, ובמקומו אבאר אותו (§ קלב): אחרי שוא נח יבא
 בג"ד כפ"ת כדגש קל, כדינם בהיותם בהתחלת הברה:
 ומצד הדגש אשר באותיות בג"ד כפ"ת, נכר השוא שלפניה,
 ד"מ במלכו הכ"ף רפויה, השוא שלפניה נעה וקריאתו
 במלכו, מלכו הכ"ף דגושה השוא שלפניה נחה
 וקריאתו מלכו:

§ כ

שוא נח יתכן שתתהפך לשוא נע, כמו בשר בשרה בסף
 כספך

בספק, ולא בהפך, והטעם כזה, כי שוא נע מסבב להיטת
 הברת המלה למה שאחריו, ושוא נח מעכב מהירות
 המבטא; לכן השם אשר בנפרד בשוא נח, כשיבוא בסמיכת
 ישוב לשוא נע למחר המבטא, כי מצד הסמיכות ב' מלות
 לאחת תחשכנה, והנכסך נגזר מן הנפרד ולא בהפך, כאשר
 אבאר בפרק שאחר זה: וכן תמצא באותיות אהח"ע כשיבואו
 בשוא, יבואו לרוב בשוא מרכב שחיא שוא נע במקום
 ששאר אותיות יבואו בשוא נח, ד"מ תעבד יעבד, פ"פ שוא
 מרכב, וזולת אות גרונית בשוא נח, תפקיד יפקיד, וכן נאמר
 נאכל נאמר גהפך במקום נפקד, בעבור בעבור במקום בשכן
 לשפוט, מאכל במקום משכן ולפי ע ארבעת אותיות האלה
 אוהבים לנוע, לכן כאשר יודמן שאות שאחריהם ג"כ בשוא,
 ושני שואים נעים אי איפשר להתחבר כמו שידעת, יפול
 השוא מן המרכב, ותשאר התנועה לכדה ודינה כדין תנועה
 הבאה תמורת שוא נע והיא תנועה קלה (§ יא), כמו מן
 יעבד יעטוף יעבדו יעטפו ת יעבדו יעטפו ע"מ יפקדו, וכן
 גהפך גהפכה, נפל השוא מן החטף: וכן הדין בכל מקום
 שמחייב לבא שוא נע אחר שוא מרכב, יפול השוא מן
 המרכב והתנועה קיזמת, והיא תנועה קלה: ועל המעט
 שימצא שוא נח באות הנרין אשר אחריה עוד שוא נע,
 כמו לא יחסי (תלים לר) יאשמו (שם), והמה מעטים:

§ כא

הרב רבי אליהו כהור נתן כמן לשוא נע, א, ב, ג, ד, ה
 ו: א) שוא בראש המלה שוא נע (§ מו), ב) שני שואים
 רצופים בתוך המלה שוא ב' נע (§ מז), ג) גדולה שוא
 שאחרי תנועה גדולה נע (§ מו, ב): ד) דגש, שוא באות
 הדגוש ג"כ נע (§ ה): ה) הדומות, שוא באות הראשון
 משתי

משתי אותיות דומות נע (§ ד) : ו) שוא שאחריו ו' אותיות
בג"ד כפ"ת רפה נע (§ י"ט) :

§ כב

ואם אמנם אמת הוא, כי הסמן מועיל מאד לקבוע הדבר בלב
התלמיד, אך לא יצא ידי חובתו בסמנים האלה לכאור גדר
שוא נע בכל מקום שהוא: ואומר אני כי על שוא בראש המלה
או בסופו ועל שני שואים באמצע אין צורך לסמן כלל כי הוא
ידוע בעצמו, אבל מה שצריך לסמן הוא השוא באמצע
המלה, לפי שהוא לפעמים נעה ולפעמים נחה: וסמן הנע
מקו"ם נד"ד (ר"ל המקום שהשוא נע): מ) מתג, שוא שאחרי
מתג הוא שוא נע (§ טוב): ק) קלה, שוא שאחרי תנועה
קלה נעה (§ ג-ו): ו' אותיות בג"ד כפ"ת רפה אחרי שוא
השוא נעה (§ י"ט): ס) משרת, שוא שאחרי נגינה משרת
במלה בת שתי נגינות נעה (§ טוב): נ) נסוג אחור, שוא
שואחרי נגינה נסוג אחור מפני קרבת המעמים נעה
(§ שם): ד) דומות, שוא באות ראשון מב' אותיות דומות
(§ ד): ד) דגש, שהוא באות הדגושה בדגש חזק נעה
(§ שם): וסמן שוא נח באמצע המלה ק"ן: ק') קטנה שוא
שואחרי תנועה קטנה בלי מתג הוא שוא נח: י') נגינה,
שוא שאחרי נגינה שהיא בעצם, אפילו אחרי ת"ג שוא נח:
וע"ז התבאר חלוקה השוא בפרט:

פרק ד בהתהפכות התנועות

אני טרם אחל לדבר, אנלה את און המורה, כי למתחיל מן
תלמידו, יהיה הפרק הזה עוד זר ומזרר בעיניו, כל עוד לא
השיגה יד ידיעתו בידיעות השמות והפעלים ואנכי אמנם
סדרתי הלמודים כפי מה שמחייב אותו סדר הענין בעצמו,
להסמך

להסמיק כל דבר אל מה שדומה לו מענינו : והמורה בין יבין
את אשר לפניו : והוא ילך נכחות מן הקל אל הכבד ממנו :
ובהגיעו אל הפרק הזה ישמיטנו ונמשו וילמד הפרקים הבאים
אחריו על הסדר , עד אשר יקנה התלמיד ידיעה יותר רבה
בידיעות הלשון : עדי השיגו אל פרק משקלי השמות , או
יקריב הפרק הזה אליו וישנן איתו לתלמידו , כי מבלעדו
לא יכון ללמוד מ"הש :

§ כג

כל מלה יתכן שיתהפכו ההברות שבו , אם על דרך חלוף
או על דרך שנוי : השנוי הוא שישהגה תנועה לשוא
ולחפך והחלוף הוא שיתחלפו התנועות יחריו : וטרם שאבאר
איכות השנוי והחלוף אבאר סבתם דרך כלל העקרים הראוים
לדעתם להקדמת הענין הזה : עקר א : כל מלה שתתרכ' באותיות
ובתנועות , ובעבורם נעתקה הנגינה ממקומה הראויה לה
אל תנועה אחרת למטה ממנה , ראוי להקל המלה ההיא
בתנועותיה וזה ע"י התהפכות איזה מהם לשוא נע (§ יב) :
עקר ב : הת"ק יותר ראויה במל' שהיא רהוטה ורכוקה למלה
שאחריה , והת"ג יותר ראויה במלה שהיא מעמדת במבטא
ונפרדת מן המלה שאחריה , כי כל המשך קול מורה הפסק :
עקר ג : ת"ג יותר ראויה לפני נח נכתר ולפני שוא נע ות"ק
יותר ראויה לפני שוא נח , או לפני נח נראה , ר"ל לפני
שוא נח , או לפני דגש חוק :

§ כד

וגם בתנועות בעצמן ראוי לדעת איזה מהן שהם יכולים
להתהלף או להשתנות ואיזה מהן שאינן יכולין : ואח"כ ראוי
לדעת באיזה מקום מן המלה דיין חלוף ושנוי נוהג , ולזה
אתן לך שני כללים :

כלל א כל ת"ג שמושבת אחריה אחת מאותיות אהו"י בנח
 נסתר אחריה, והיא לצורך שרש אושמוש, לא יתכן
 שתשתנה כלל, שלא יבטל הנח: וכן כל ת"ק שרגש חזק
 אחריה להורות על אחת מן היראת הרגש, איפשר שיתחלף
 לת"ג, אבל לא יתכן שישתנה לשוא, בעבור הרגש שצריך
 לבא אחריה: ולכן בת"ג היותר קרובה להתפכות, ראשון,
 הקמץ בכל מקום שהוא יתכן שיתחלף או שתחלף או שישתנה
 אם הוא בעצם ולא לתשלום רגש (§ כח), ואחריו הצירה,
 ואחריו החולם, אבל חירק גדול ושורק לפי שנה נסתר
 אחריהם לרוב, הם בלתי מתהפכים; ובתנועות הקטנות,
 הכגול קרובה להתהפך, והפתח שהיא תמורת סגל לפני
 אות הגרון ג"כ נוחה להתהפך, ואחריה ק"ה: ואחריה חירק
 קטן וקבוץ, וכל הקודם במקום קודם בהתהפכות ממה
 שאחריה, והמאוחר יותר מעט בהתהפכות ממה שלפניה:
 כלל ב התנועה השלישית שלפני הנגינה יותר נוחה ועלולה
 להשתנות לשוא; ומעט לדבר, ממה שאמרתי כבר
 (§ יב) כי בעלי לשון העברי קבעו ליסוד בכל מלה שלש
 אותיות ושתי תנועות, ואם יתרכה המלה באותיו ובתנועות
 עד שתהיינה יותר משתי הכרות לפני הנגינה, תשתנ' התנועה
 השלישית שלפני הנגינה לשוא; ומה שחשבו תמיד במקום
 מצב הנגינה, לפי שעקד המשך העמדת המבטא בתנועה
 שבה הנגינה, ומה שאחריה אינה מן המנין, והתנועות שלפניה,
 כל אשר תרחק מן הנגינה ההכרתה יותר רפויה עד
 שתשוב לשוא, ולכן כאשר רצו שתתקיים התנועה הג'
 שלפני הנגינה בחוקתה ולא תשתנה לשוא, עשו לה
 חזק ע"י מתג, כמו אַנְכִי, וכאשר אבאר במקומו (§ סה)
 ; ואם היא אחת מן התנועות שאינם מכשרים להשתנות
 לשוא תשתנה התנועה הסמוך לה או מלפניה או מאחריה;
 ואם

ואם גם הם אינם מכשרים לשנוי, תשאר המלה על מתכונתה:
ואחרי שבארתי סבת השנוי, ואיזה מן התנועות המכשרות
לכך, ובאיזה מקום במלה דין השנוי נודג, אבאר עתה
איכות השנוי והחלוף:

§ כה

השנוי יצויר בכלל על שתי פנים: או שישתנה תנועה
לשוא, או שישתנה שוא לתנועה: וסבת השתנות התנועה
לשוא: (א) סמיכות השם שפ"פ שלו קמין או צירי, כשהוא
נסמך לשם אחר יבא הפ"פ בשוא, כמו מן דָּבָר דְּבָרַי, ומן
לִבְּב לִבְּב אָנוּשׁ: (ב) רבוי אותיות ותנועות, ר"ל אם התרכה
המלה באותיות וכתנועת בכופה ונעתקה הנגינה בעבור זה
ממקומה לתנועה למטה ממנה, תשתנה התנועה השלישית
שלפני הנגינה לשוא, כמו חָכֵם חֲכָמָה חֲכָמִים חֲכָמוֹת: דָּבָר
דְּבָרֵי דְּבָרָךְ, וברבים דְּבָרֶיךָ דְּבָרֶיהֶם, בכל מקום התנועה
השלישית שלפני הנגינה, ובפעלום מן פִּקֵּד פִּקְדָתָם, ובכנוי
פִּקְדוֹ פִּקְדָנִי: אבל אם לא נעתקה הנגינה ממקומה בעבור
התוספת, לא תשתנה הפ"פ לשוא כמו פִּקְדָת פִּקְדָנוּ, והטעם
בזה מונח בעקר א' כלל ב': ובסמיכות גם כן הטעם הזה,
כי שני שמות המחוכדים מצד הסמיכות בענין, דינם כמלה
אחת שהתרכה בתנועות:

§ כו

וסבת השתנות השוא לתנועה: (א) נגינה המפסקת, ר"ל
המלה הבא בנגינה המפסקת (§ מה), בה תשתנה
חיוה

איזה שוא לחנועה להורות העמדה והפסק כמו מן שְׁמְרוּ
 שְׁמְרוּ, ומן יִכְלוּ יִכְלוּ; כי כמו שיבוא שוא תמורת תנועה
 להורות סמיכות וחבור, כן יבוא תנועה תמורת שוא להורות
 פרוד והפסק: (ב) השם אשר כנפרד רבים הפ"א בשוא,
 ובא בכסיכות או בכנוי, ומחויב שתשתנה ע"פ לשוא לפי
 כלל ב', ושוב אי איפ"ש שתתקיים הפ"פ בשוא, כי שני
 שואים בראש המלה נמנעים להתחבר (§ טז) תשתנה שוא
 הפ"פ לתנועה, כמו מן הַבְּרִים מְלָכִים הַבְּרִי מְלָכִי הַבְּרִיהֶם
 מְלָכִיהֶם והיא תנועה קלה (§ יא): ובפעלים, המקור כשהוא
 זולת כנוי הפ"פ בשוא, ובשיתחבר אליו כנוי ישתנה ע"פ
 לשוא אף שאיננה תנועה השלישית שלפני הנגינה, ושוא
 הפ"פ ישוב לתנוע' קלה, כמו מן מְלֹךְ בְּמֶלְכֵנוּ; וכן מן הצווי
 ליחיד שפ"פ בשוא כשיבוא בשאר הגופים, או בתוספת ה"א
 אף ליחיד, תשתנה ע"פ לשוא ופ"פ לת"קלה, כמו זְכוֹר
 בתוספת ה"א זְכָרָה, זְכָרִי זָכְרוּ: (ג) בפעלי עתיד שפ"פ שלו
 אות גרונית והיא נקודה בשוא מרכב, ובגופים שע"פ תשתנה
 לשוא יפול השוא מן המרכב ותשאר התנועה לברה והיא
 תנועה קלה, כמו מן תַּעֲבֹד תַּעֲבֹדִי ומן יַעֲטֹף יַעֲטֹפוּ
 (§ כ) (ד) שני שואים נחים בסוף, והראשון אות גרונית,
 תשתנה לפתח להרחבת אות הגרון, כמו יִדְעֵת שְׁמַעֵת (§ יח),
 והכוונה בהרחבת אות הגרון, לפי שאותיו הגרון רפויות
 כמבטא, וכ"ש כשהן רקות בלי תנועה, לכן יבוא פתח שהיא
 המרחב שבת"ק להרגי' אות הגרון הנח יותר: (ה) שוא
 מרכב באות גרונית תשתנה לפעמים לפתח בעבור אות
 גרונית שאחריה אף שאיננו בשוא ג"כ להרחבת אות הגרון
 כמו

כמו העידותי נדברים דאע"מ השיבותי . יהוא אמר (במדבר כג)
 ת' יהוא , כדן ה"א השאלה (§ לג) : (ו) שוא שלפני א"ה ,
 המנוקדים בת"ג , תבא לפעמים הת"ג באות שלפניהם ,
 והאל"ף נחה אחרי הת"ג והה"א תשמט כמו ראשית ת' ראשית
 ע"ם פעלית , יונתן ת' יהונתן וטעם לזה התבאר לעיל (§ ד) :

§ כו

ואיכות החלוף יצויר ככלל על ארבע פנים : א) חלוף ת"ג
 לת"ק : ב) ת"ק לת"ג : ג) ת"ג לת"ג : ד) ת"ק לת"ק : אמנם
 סבות חלוף ת"ג לת"ק : א) כמיכות או כנוי , ר"ל השם
 הנסמך לשם אחר או שיבוא בכנוי , כי דין אחד להם וישתנה
 התנועה הראשונה לשוא והתנועה השנית תתחלף לת"ק ,
 כמו מן דבר דְּבַר דְּבָרָם , והשם אשר בו הנגינה בנפרד
 בתנועה הראשונה ובא בכנוי תשתנה השנית והראשונה תחלף ,
 כמו מן סֵפֶר סֵפֶרוּ וּמִן חֶדֶשׁ חֶדְשׁוֹ וְהַמַּעַם מוֹנַח בְּעַמְרָב ; אבל
 בתוספת אותיות מצד סמן הרבים יש חלוק ביניהם , כי מן סֵפֶר
 הרבוי סֵפָרִים וּמִן חֶדֶשׁ חֶדְשֵׁי סִבְחָלוֹף וְלֹא בִשְׁנוּי , זולתי בקצתם
 כמו בְּקָר בְּקָרִים : ב) נח נראה ר"ל כל ת"ג שיבוא אחריה שוא
 נח או דגש חוק , וזה לא יתכן כי אם כשיש הנגינה בת"ג והיא
 (§ י) כמו יְכַלְתִּי (בראשית ל) תִּכְבּוּ (יהושע ו) ; ובמקום
 שגשמט הנגינה מן הת"ג והיא לאיזה סבה מן הסבות שיתבאר
 להלן (§ נא) אזי בהכרח תשתנה הת"ג לת"ק לקיים הנח או
 הדגש , כמו וְיַכְלֶתָּ עִמּוֹד (שמות יח) יְכַלְתֶּם תִּסְבְּיָה (ברא , לו)
 כי בתנועה השלישית שלפני האחרונה לא יבא נגינה בעצם
 (§ מט) ; וכן בסוף המלה בפעלים שסופם ת"ג ונח נראה

כשנסתקה

חית

כשנעתקה הנגינה מן הת"ג ההיא, לאיזה סבה מן הסבות
 תתחלף ג"כ הת"ג לת"ק, כמו ויעתר לו ובראשית כד' ת"ג ויעתר,
 שהנגינה נסוג אחור מפני קרוב הטעמים ויפתר לנו (ברא' מא')
 תזיפתור שנשמטה הנגינה בעבור המקיף; ובגזרת נעיו ויקם מן
 יקום, ויקם מן יקום, שתשוב הנגינה להיות מלעיל, בעבור ויז
 ההפוך (§ נא) ישתנה הת"ג לת"ק, אף שגח נסתר אחריה
 לצורך; ובכפולים ונסכ ת' נסכ ויגל ת' יגל; ובשמות
 מגזרת הכפולים ע"מ פל פל, כמו לב צל חן עז כל תם, הפ"פ
 בת"ג לתשלום דגש, אשר היה ראוי לבא בל"פ, להורות
 על חסרון אות הכפל, ונפל לפי שהיא בלי תנועה, וכשכא
 אחד מהם ברבוי או בכנוי שהל"פ בתנועה ומכשרת לקבל
 דגש, תתחלף תנועות פ"פ לת"ק, כמו לבי צלם חנו ענה כרם
 תמם, וקצתם נסב במקף בלי הוספת יתחלפו לת"ק, כמו לב איש
 פל דבר :

הערה ודע כי כאשר יתחלף איזה ת"ג לת"ק לסבה מן
 הסבות שאמרתי, ראוי שתתחלף לת"ק תולדות
 הת"ג שבאה תמורתה, דהיינו קמץ לפתח צירה לסגל ח"ג
 לח"ק חולם לקמץ חטף שורק לקבוץ, וכן להפך בחלוקת ת"ק
 לת"ג; ומה שהתחלפו אלה שלא על המשפט הזה, המעם
 הוא כי לפי טבע המבטא, הסגל והק"ח יותר נאותים לפני שוא
 נח, והחירק קמץ והקבוץ יותר נאותים לפני דגש חוק; וכאשר
 תראה בחלופים האלה, תמצא כן, כי לפני שוא נח יבא
 סגל במקום ח"ק וק"ח תמורת קבוץ, ולפני דגש חוק יבא ח"ק
 תמורת סגל וקבוץ תמורת ק"ח :

§ כח

וסבת חולף ת"ק לת"ג : (א) נגינה מפסקת, כמו מן אמר אמר
 בראשית

(בראשׁי כה) ומן וישׁחט וישׁחט (ויקרא ח) . וכן עבד דרך כנגינה
 מפסקת עבד דרך ; והטעם מונח בעקר ב' : (ב) לפני איתיות
 אהוי יבא לפעמים ת"ג במקום ת"ק כדי שתהינה נח נכתר
 אחריהם . כמו קרא עשה קראת עשית . הקמץ והחירק בע"פ
 תמורת הפתח בשלמים ע"מ פקד פקדת : (ג) אם היה ראוי
 שיבוא דגש הזק אחרי ת"ק להוהת על אחת מהוראת
 הדגש (§ לח) , והאות אשר הדגש ראויה לכא כה , היא
 אחת מאותיות אהחע"ר , והם אינם מכשרים לקבל דגש
 (§ לו) , תתחלף הת"ק שלפניה לת"ג , ונקרא תשלום דגש ,
 ר"ל שחכרון הדגש נשלם ע"י ת"ג שלפניו : וסדר החלוף ;
 הפתח לקמץ גדול , כמו הארץ ת הארץ ע"ד השמים , כמשפט
 היא הידיעה (§ לג) . מברך ת מברך ע"מ מפקד .
 פריץ ת פריץ ע"מ נפיר ; חירק קמץ תתחלף לצירה כמו ברך ת
 ברך ע"מ פקד ; וקבוץ תתחלף לחולם , כמו מברך ת
 מברך ע"מ מפקד , וכדומה לזה הרבה :

הערה וגם החלוף הוה שלא כמשפט : לפי מה שאמרתי
 הת"ק ראוי שתתחלף לת"ג שלה ; ואמרו המדקדקים
 טעם לזה , לפי שהחירק לרוב יו"ד אחריה , ואין שורק בלא
 ו"ו , ואין ראוי שיבוא נח נכתר אחרי ת"ג שהיא לתשלום
 דגש : לכן תתחלפנה לצירה ולחולם שהם יבואו ג"כ בלי
 נח נכתר : רק בשתי מקומות מצאנו נח נכתר בפועל אחרי
 צירה ע"היא לתשלום דגש , תיעשה את המגורה (שמות כה)
 חקע הארץ מיאתי (ישעי מד) , ויש מהם רמוז דרוש : ועיין
 א"ע בפסוק תיעשה

§ בט

סבת חלוף ת"ג לת"ג אחרת : (א) להבריל בענין , ד"ם
 נניס

כות
 גר
 מא
 ס
 ויו
 ריה
 מות
 פ"פ
 דות
 כא
 וכל
 קם
 יש
 מן
 דות
 ז"ג
 ו"ק
 עם
 וא
 שר
 בא
 ק

העתיד עם וי"ו ההפוך מנל"ה , קצתם ראוי היו"ד בחזק
 והפ"א בסגל , ע"ד י"פן , כד"ן אית"ן מקל כוי"ו ההפוך מגורת
 נ"לה , וקצתם גם היו"ד ראוי בסגל , כד"ן אית"ן כוי"ו ההפוך
 מהפעיל כגורה זו , כמו שיתבאר כל זה במקומו ; זולתי
 הא"לף , כי אין ד"ן הרחבה ונח נראה נוהג באל"ף כשהיא
 בסוף , לכן לא תשתנה הסגל לפנייה לפתח כשהאל"ף בסוף .
 כמו כלא פלא , רק באמצע המלה כמו תאר , מרחכת בפתח
 כי הוא ממשקל פֶּעַל : (ב) פתח שלפני אות ה"ת המנוקד בקמץ
 גדול תתחלף לפעמים לסגל , ד"מ הַחֶכֶם הָיוּ , ה"א דינה כפתח
 ודגש אחריה , כד"ן ה"א הידיע' (§ לו) , ולפי שהח"ית בלתי
 מכשרת לקבל דגש , היה ראוי שתכא הה"א בקמץ גדול
 לתשלום דגש , אך לפעמים לא נשלם הדגש ע"י ת"ג לפני
 ה"א ח"ית , כמו הַדּוֹלֵךְ הַחַי , והיה ראוי שתשאר הפתח
 תחת הה"א , אך לפי שהוא כגול' מיוחדת בטבע המכטא ,
 שהפתח בלתי מכשר לבא לפני אות גרון הנקודה בקמץ
 גדול , לכן תתחלף הפתח לסגל , כמו אָדָיו תי אָדָיו כמו
 אחי , וכן פְּתָהּ תִּפְתָּהּ , כמו פֶּתַח יְהוּדָה (הגי א) , וכן חֲלִי־סִפְתָּ שִׁים .
 הסגל תי הפתח (§ קפ , יז) : (ג) אות השמוש
 לפני אות גרונית המנוקדת בשוא מרכב , תתחלף נקיד אות
 השמוש לתנועת מ"ן החטף , דהיינו לפתח לפני החטף פתח ,
 כמו יַעֲבֹד לסגל לפני ח"ם , כמו יֶאֱסֵר , ולקמץ לפני ח"ק ,
 כמו יִחַרְם , והוא קמץ גדול : (ד) ולפעמים יתחלפו התנועות
 הקמנות שהם ממוצא אחד , או גם בלי טעם זה , כמ
 בְּגַד בְּגָדוֹ מֶלֶךְ מֶלֶכוֹ :

§ לא

ויש עוד מ"ן חלופ , שיתמוגו שתי תנועות יחד יו , ויתחפכ
 לת"ג

לת"ג אחת, בעבור אות הנחה להקל על המבטא, כמו
 מות און עול תוד, בסמיכותם ובכנוי, מות אונך תוכם, וכן מן
 בית ית עין בסמיכות ובכנוי, בית יעקב ביתך, עין הארץ,
 ודומיהם רבים ומקומם במשקלי השמות:

§ לב

אותיות ה"ו כ"ל"ב כשיבואו לשמש בראש המלה בשם
 או בפעל, יש להם דינים מיוחדים בנקודתם בחלופסובשנוים,
 ואבאר אותם כל אות דרך נמיתו:

§ לג

הה"א תשמש בראש השמות לאחת מארבע פנים: ליריעה
 או לקריאה, לשאלה או לתמה: וכשהיא תשמש ליריעה
 או לקריאה נקודתה העצמית פתח ודגש חזק אחריה, כמו
 השמים הקהל, הדור; ולפני אותיות אחה ע"ד בקמץ
 לתשלום דגש, הארץ, הרואה; ולפני ה"א ח"ית לפעמים
 הדגש בלתי נשלם, ואם פתח אחריה או תנועה אחרת זולת
 קמץ, הה"א בפתח: כמו הקולך התי, ואם קמץ אחרית
 הה"א בכגל, ההקם, למעם שהתכאר לפני זה (§ ל); ואם
 ילוה אל המלה עוד אות השמוש, הה"א היריעה אחרי
 אות השמוש, כמו ודארץ בהשמים חסרך (תהלים לו) - אף
 הה"א אשר תשמש לשאלה או לתמה, נקודתה העצמית
 שוא, ר"ל שוא מרכב והוא הסף פתח, כמו המן העץ
 (בראשית ג), הפלא מיי דבר שם יח), הגם לכבוש:
 (אסתר ז) ואם תבא לשמש במלה שראשיתה ג"כ שוא:
 הה"א

הה"א בפתח, כד"ן פגישת שני שואים בראש המלה (§ כו)
 כמו הַבְּנֵי אַחַת היא לך אבִי? (בראשית כו): הַבְּנֵי לֹא יִתְכַנְּנוּ
 (יחזקאל יח) ורפה אחריה כד"ן אחרי ת"קלה, ואין לחוש
 שיבואו להחליפה בה"א הידיעה שהיא בפתח, לפי שאלו
 היתה ה"א הידיעה היה צריך לבוא דגש אחריה, כמו וזאת
 הַבְּרָכָה (דברי לג) : ואם ילוה אל המלה עוד אות

השמוש מאותיות וכ"ל תבא הה"א לפני אות השמוש
 ובפתח לפי שאות השמוש בשוא ורגש אחריה, כמו אחרי
 ה"א הידיעה כמו הַלְבֵן מֵאֵה שְׁנֵה יוֹלֵד (בראשית יז)
 בַּצֶּעֳקָהּ הִבֵּאתָ אֵלַי (שם יח) הַבְּמִתְנִים (במדבר יג) ואין
 לחוש שמא תתחלף בה"א הידיעה כי ה"א ידוע היה ראו
 שתבא אחר אות השמוש כ"ל כ"מ"ש, וכשתבא לשמש
 לפני אות גרונית המנוקדת בתנועה זולת קמץ, ג"כ הה"א
 בפתח: כמו הַיָּל יְעוֹת מִשְׁפָּט (איוב ח) הַעֵל אֱלֹהִים לֹא אֶפְקֹדוּ
 (ירמיה ה) הַאֲוִתִי לֹא תִירָאוּ (שם) ואם אות הגרין
 שאחריה בקמץ הה"א בסגל, כמו הַאֲנֹכִי הִרִיתִי הַעַם הַזֶּה
 (במדבר יא) לטעם שהתבאר לעיל (§ ל):

§ לד

הוי"ה תשמש בראש המלה על שתי פנים, האחד והוא רק
 בפעלים, והוא וי"ו ההפוך (קאמפרייטוס, סטרוואנדלונגס לייטן)
 המהפך פעל עבר לעתיד ועתיד לעבר, ה' מ' אָמַר (ער הט געזאגט)
 עבר, וְאָמַר פִּרְעֹה (שמות יד) (ער ווירד זאגטן) עבר מהופך לעתיד;
 וְאָמַר (ער ווירד זאגטן) עתיד, וְאָמַר (ער האט געזאגט) עתיד מהופך
 לעבר: השני וי"ו החבור (קאמפרייטוס, סטרוואנדלונגס לייטן) אם
 לחבר שני נושאים לנשוא אחד, כמו וַיָּבֹאוּ מִשֵּׁה וְאֶתְרֵן (שמות
 או לחבר שני נושאים לנשוא אחד, כמו אָבִיךָ הֲלֹא אָכַל
 וּשְׁתָּה (ירמיה כב): והוי"ו המהפך עתיד לעבר נקודתה העצמית

פתח

פתח ודגש הזק אחריה, ולפני אל"ף אי"תן בקמץ לתשלום
 דגש, כמו ואמר ויאמר, ואברך ויברך, ונשמט הדגש מן היו"ד
 השואית להקל על המכטא (ס מ); אבל וי"ו המהפך עבר
 לעתיד וכן וי"ו החבור שניהם שוים בנקודתם ובחלופם
 ובשניים כי נקיד העצמי שלהם שוא, כמו ואמר ושלחתי, בין
 לחבור ובין להפך, וישתנו לתנועה על אלה פנים (א): כשיבואו
 לשמש כמלה שראשיתה שוא, או אחת מאותיות כומ"ף,
 השתנה הוי"ו לשורק, כמו ושמרתם, וקשרתם וכרך את לחמך
 (שמות כג) ומרק ושטף (ויקרא ו) ופנה אל אלהים אחרים (דברים
 לא) וקריאת השורק הזה באל"ף גנובה כמו אוברך אומרק: (ב)
 לפני יו"ד שואית תשתנה הוי"ו לחרק גדול והיו"ד נח נסתר
 אחריה, כמו וידעתם (שמות ו) ויחי (מהלים מט) ויהי
 (ראשית א): (ג) לפני אות גרונית הומנוקדת
 בשוא מרכב, תשתנה שוא הוי"ו לתנועת מין המרכב (ס ל ג),
 ואכלתם והלכתם, ואברך, ואמת, ואני; אך לפני שם אלהים,
 הוי"ו בצירה והאל"ף נחה, כמו ואלהים פקד יפקד אתכם
 (בראשית נ), ולפני שם המיוחד, ולפני כל שם אדני הוי"ו
 בפתח, והיו"ד או הא"לף בלתי מרגשת במכטא, כמו ויהיה
 פקד (שם כא), ואדני זקן (שם יח) וכן אמרו במסורה כל
 בוכ"ל לפני אל"ף לא מפיק אל"ף: (ד) אם בתנועה שאחרי
 הוי"ו נגינה מפסקת, הוי"ו בקמץ, כמו וקור וחס וקוץ וחרף ויום
 ולילה (בראשית ח) להם ויין (שם יד) מיומי (שמות י):

§ לה

אותיות כ"ל"ב שלשתן שוים בנקוד חלוף ושנוי, ונקודתן
 העצמי שוא נע, וישתנו על אלה הפנים י (א) לפני שוא נע
 ושתנו

ישתנו לחירק והיא תנועה קלה. כמו בְּדָבָר בְּדָבָר לְדָבָר (ב) לפני
 שוא מרכב ישתנו לתנועה מין המרכב כדון הוי"ו. ולפני שמות
 הקדש ג"כ דינס בוי"ו כמו בְּאִשֶׁר בְּאֵמֶת בְּאִנְיוֹת. לאלהים ביהוה
 לארני: ונמצא זוכה לאלהים (שמות כב) בקמץ הלמיד. והוא
 לא אלהים. ולית זולת דין: (ג) לפני יוד שואית ישתנו לחירק
 גדול והוי"ו נחה כמו בְּיָמֵי בְּיָמֵי לְיָמֵי: (ד) בהפסק מאמר יתחלפו
 לפתח כמו מי יתן לי אבר בְּיוֹנָה (תהלים נד). בְּמִפְּהָ (דברים ו)
 ולפני אות גרונית בקמץ. כמו בְּאֵבָן (שמות טו). ולפעמים כסגל.
 בְּעֵרְיָנו (עזרא י) (ה) כאשר יבואו אותיות וכיליב לשמש במלה
 שראשה ה"א היריעה. תשמט הה"א לרוב. והוטל תנועתה
 על אות השמוש שלפניה. כמו בְּדָבָר הגדול (דברים ד)
 לְדָבָר (נחמיה ח) ת' בְּהִדְבָר לְהִדְבָר בְּחַטָּאת
 בְּאִשֶׁם (ויקרא ז) ת' בְּחַטָּאת בְּהֶאֱשָׁם: אין זכרון לְחֶכֶם (קהלת
 ב) ת' לְהֶחֱכֵם: ודע כי כל זה באותיות וכו"ל"ב המשמשים
 בשמות. אבל במקור בפעלים נקוד העצמי שלהן ת"ק.
 כמו בְּשִׁכּוֹן לְשִׁפּוֹט והשוא שאחריה נחה לכן בג"ד כפ"ת
 דגושים: אמנם נקוד יתר אותיות השמוש הם מ"ם, ש"י"ן:
 המ"ם נקודתה העצמית חירק, ודגש אחריה להורות על
 חסרון נו"ן מן, ולפני אות גרונית תתחלף החירק לצירה
 לת"ד: הש"י"ן נקודה לרוב כסגל. שְׁעַמְלָתָ (קהל' ב) בְּשִׁלְמֵי יוֹנָה
 (א) שְׁבַשְׁפְּלָנו (תהלים לו). ולפעמים בפתח בשגם (ברא' ו)
 שְׁקִמְתִּי (שופט' ה): וגם היא תמיד דגש אחריה:

פרק ה בגדר הוראת הדגש

§ לו

]9

הדגש היא נקודה בגוף האות, ואיננו ממיין התנועות, אף
 הוא סמן לחזק מכבא האות: והוא על שני מינים,
 דגש חזק (פארטעס, הארטעכ דגש), דגש קל (זעטס, געלונדער דגש):
 הדגש שאחרי תנועה נקרא חזק, לפי שהוא סחוק הברת
 האות במכבא, במה שתנועת האות שלפניו נסמכת עליו,
 ומכפיל הברת האות, והראשון מן הכפל נקרא בשוא נח,
 ומגביל ההכרה להיות מרכבת: ויתכן לבא בכל האותיות
 זולת אחהע"ר: והדגש הקל לא יבוא כי אם באותיות בג"ד
 בפ"ת, כשמתחיל בהם הברה, דהיינו בראש המלה, או
 באמצע אחרי שוא נח כמבואר במבוא (כלל ט), וגם בסוף
 אחרי פתח באות הגרון תמונת שוא נח כמו שמעתי:

§ לז

הדגש החזק לא יבא באות כי אם להורות על אחת מאלה
 הוראות שאזכור: (א) לחסרון אות הכפל כי מנהג הלשון
 להכליע אות הראשון משתי אותיות דומות ע"י דגש באות
 השנית, כמו סבות ת' סבבות או סבבת, פרת ת' פרתת:
 (ב) לחסרון אות נו"ן, וזה הרבה בפעלים ובשמות ובמלות,
 כמו יגש ת' יגש מתן ת' מתן מדבר ת' מן דבר: וכן דרד'
 הלשון לחסור יו"ד פ"פ כשע"פ צד"י ולהכליעה בדגש, כמו
 הציג מן יציג: וכיחסר הלמ"ד כששרשלקח ונשלמת בדגש, כמו
 יקח ת' ילקח: וגם יחסר הת"ו לפני טי"ת כמו למצחך ת'
 למצחתי: ובכל אלה יורה הדגש על חסרון אות שלפניו
 וולתי

זולתי בכנוי הנסתר והנסתרת לפעל נקבה נסתרת בא דגש
 בתי"ו הנקבה להורות על הכרון ה"א שאחריו , כמו גִּבְתָּהּ
 סופה (איוב כא) ת' גִּבְתָּהּ , צוֹתָהּ המותה (רות ג) ת' צוֹתָהּ
 כמו שיחבא' בכנון הפעלים (§ דסט) : (ג) בשלשת בנינים
 פֶּעַל פֶּעַל הַתְּפַעֵל יבא דגש חזק בע"פ להורות על כמן הבנין :
 (ד) יבא דגש חזק אחר אנתיות השמוש דהיינו אחר ה"א
 הדיעה והקריאה או אחר אותיות בכ"ל כשיבואו במקומה ,
 כמו הִדְבֵּר בְּדָבָר לְדָבָר ואחר וי"ו המהפך עתיד לעבר ,
 כמו וַיֹּאמֶר , ואחר מ"ם השמוש , כמו מִפְּרוֹ להורות על
 חסרונו נו"ן מן :

§ לח

דגש חזק לא יתכן לבוא כי אם אחרי ת"ק , בין בנגינה ובין
 זולתה או אחרי ת"ג עם נגינה § י) אבל אחרי מתג לא יתכן
 שיבוא דגש כלל : וכן אחרי ת"ג אשר יש נח נסתר אחריה
 בפועל לא יתכן שיבוא דגש : ומה שנמצא לנער היולד
 (שופטים יג) הדגש כדן והנח זרה : וכן הוֹכָה כעשב
 (תהלים קב) הדגש כדן והנח זרה , כי הנח והדגש נמנעים
 להתחבר יחדיו כמשפט : אבל יתכן שיבוא נח תמור' דגש
 ודגש תמורת נח : נח תמורת דגש באות אההע"ר , כמו
 בִּרְדִי (ראש' כד) ת' בִּרְדִי : ומה שאמרתי נח ת' דגש היינו
 שיבוא ה"ג ת' ת"ק , המושכת נח נסתר בכח המבטא , אבל
 אין ראוי שיבוא נח נסתר בפועל אחר ת"ג שהוא לתשלום
 דגש : ומה שנמצא ת' עֵשָׂה (שמות כה) מ'אתי (ישעיה מר)
 הוא ע"ד זר (§ כח) : דגש ת' נח , כמו תִּלְיָנו (שמות יז)

הראוי

הראוי תלינו : ובא בגרש לרעת הרד"ק , להבריל בין מה
 שהוא מענין תלונה שהוא בגרש ובין מה שהוא מענין לינת לילה,
 שהוא בנח: וכן מלקם (ישעיה ג) ת' מה לקם :

§ לט

ויש גרש חוק נוסף באות שלא להראות ענין כלל כי אם
 אם לתפארת הקריאה לבר (אייסאניקום , וואהלקלאג) כמו
 יקרת עמים בראשית ממ) עקבי סוס (שם) חדלו (שופטים ה)
 גזולו ישעיה סד) : וענין הדגש בכנוי"ך גי , כמו אראך
 (בראשי יב) דגני (שם) עיין לקמן (§ רע) :

§ מ

זכמו שהם נוספים במלה שלא לצורך, כן חסרו לפעמים במקום
 שראויים לבא , להקל על המבטא : כי כל הלויים שבמקרא
 חסר דגש, וכן כל יקחו ישא יסעו בחסרון הדגש, וכן כל היאור
 ב'יאור בלי דגש : וכל ת"ק שנשמט הדגש שאחריה רינו
 כדין תנועה קלה, והשוא שאחריה נע , כמו תקבם (שמות
 ה) באור אשכם (ישעיה ג), לכנב"ד כפ"ת שאחר השוא רפה:

§ מא

הדגש הקל הוא הדגש הבא באותיות בג"ד כפ"ת כשמתחיל
 בהם הברה , דהיינו בראש המלה או אחרי שוא נח : וע"י
 הדגש תתחוקת הברת ששה אותיות הללו , כמו
 ברכים

בְּרַפִּים פְּקֻדָּתָהּ : כשהם זולת רגש נקראים רפה: ונהגו מלפנים לעשו קו משכב על אות הרפה (כ כ פ ת) לסמן . והשמיטוהו הסופרים, כי הוא שלא לצורך: ויש הכדל במכטאו' אותיות בג"ד כפ"ת בין רגש לרפה ואין אנחנו בקיאם עתה להכדיל במכטאו' כי אם בד' אותיות בכפ"ת לכד:

§ מב

ודע כי כמו שלא יתכן לבא רגש אחרי ג"נס במלה אחת (§ לח), כן הרין בשתי מלות המחברות בענין: אם המלה הראשונה כופה ת"ג ונח נסתר אחריה בין בפעל ובין בכח, ואין בה נגינה מפסקת, והמלה השנית בראשה אחת מאותיות בג"ד כפ"ת, הם רפו ים בלי רגש, כי מצד חבורם בענין דינס במלה אחת, כמו וַיִּקְרָא בְרַעְהָ (בראשית מא) וְיָתָהּ הָיוּ (שם א) פְּנֵי הַחַוּם (שם) וַיִּגְבְּרוּ בָהּ (שם כח): אבל כשאינם מחברים בענין, רחיינו שהמלה הראשונה בנגינה מפסקת, או שאות הו"י הנח בסוף מרגשת במכטא, ר"ל שהיא נח גראה, בג"ד כפ"ת כרגש, כמו זכר וַיִּקְבְּהָ בְרָא (שם א) עָשׂוּ כָּלָה (שם יח) בַּצָּדָה תָּשִׁים (שם ו) אֱלֹוֹי פִּי (תהלים פו) :

§ מג

ואיתא במסורה, : כל בג"ד כפ"ת דסמיכי ליהו"א רפה, (ר"ל אם המלה המתחלת באחת מאותיות בג"ד כפ"ת סמוכי אחרי מלה שסופה מאותיות יהו"א : תודה בג"ד כפ"ת רפה בלי רגש), בר ממפיק, מפסיק דחיק, אָתָא מְרַחֵק: והסרקדקי' האחרונים הוסיפו עוד מכטל חמישי והוא הדימות: ואכאד חמשת מיני המכטלים האלה: מפיק

(א) מפיק : ר"ל אם אות חו"י שבסוף המלה שלפני בג"ד

כפ"ת נח נראה במכטא , אז הם ברגש קל , כמו אליו פי (תהלים פו) הוי כל (ישעי' נד) וגם הה"א כשהיא במפיק (ס' יח) היא נח נראה , כמו בצרה תשים ראשי' זו : והאלף

אע"פ שאין דין נח , נראה נוהג בה , מ"מ כשהיא ריקה אחר שוא נח , בג"ד כפ"ת אחריה ברגש קל , כמו ורא בקל

(במדבר כב) , והטעם מבואר ממה שאמרתי בסימן שלפני זה , כי רק אחרי נ"נס לא יתכן לבוא הדרגש אבל אחרי נ"נר ראני לבוא הדרגש , ובעלי המסרת קראו נ"נר מפיק :

(ב) מפסיק : ר"ל אסהמלה שסופה נח נסתר נפרדת מזהמלה

שאחריה בנגינה מפסקת ג"כ כמל הרפה , כמו ונקבה ברא (ברא א) : והטעמים המפסיקים לענין זה : סלוק :

אתנח : סגול : זקף קטן : קרמא זקף קטן במלה אחת :

זקף גדול : רביעי : מפחא : זרקא : פשטא : יתיב : גרש

גרשים : אולא : תכיר : פור : תלישא גדולת : קרני פרה :

פסיק : והטעם ג"כ מבואר ממה שאמרתי בסימן שלפני זה , כי רק כששתי המלות סמוכות ומחוכרות בענין , אז דין

כמלה אחת , ובאמצע מלה אחת לא יתכן לבוא דגש אחרי נ"נס , אבל אם נגינה מפסקת מפרדת ביניהן , הן שתי מלות

נפרדות , וכראש המלה יתכן לבוא בג"ד כפ"ת ברגש :

(ג) דחיק ר"ל המלה שסופה ה"א ולפניה קטן או פתח או

סגל , והיא סמוכה במקיף למלה שאחריה , והדין שתי מלות

המחוכרות במקיף נרונים כמלה אחת (ס' עג) : וכבר התבאר כי הה"א לא תנוח באמצע המלה (ס' ד) לכן היא

נרחקת מן המלה , ואף שהיא כתובה רומה כאלו אינה לכן בג"ד כפ"ת ברגש , כמו מה בצע (ברא' לו) מה פריצת

(שם לח) ומשנה בסוף (שם מב) : ונ"ל כי לסבה הזאת בא מלת
 מה לפני אה"ר בקמ"ץ כדין לתשלום כמו מה ראית (שם כ) מה
 אמר (יהושע ג) מה הרב (שמות יז) : ולפני ח"ע בסגל מה
 עשית ומה תמאתי לך (בראשית כ) . כדין כח"ע שאין הדגש
 נשלם בהם (ל) : ולפעמים גם לפני ה"א בסגל או בפתח ,
 כמו מה הוא (שמות מז) מה היה (ש"א ד) : וכן במלה
 שאיננה מחברת במקיף , רק שהנגינה נסוגה אחור מפני
 קרבת הטעמים , ולפי שלא תנוח ה"א אחרי ת"ק שאין בה
 בה נגינה , א"כ הה"א ג"כ נדחקת ודומה כאלו אינה ובג"ד
 כפ"ת בדגש , כמו יקרה כה (במדבר כג) עשה כל (ישעיה מד) :
 ד) אח"כ מרחוק : מלה שסופה קמ"ץ וה"א נמשך אחרי' ואיננה
 לצורך כלל והנגינה מלעיל בעצם ולא נסוג
 אחור ובמלה שאחריה הנגינה באות הראשונה כאופן שאין
 בין שתי הנגינות כי אם תנועה אחת ג"כ בטל הרפה , כמו
 ואעידה בם (דברים לא) ועשית פסח (שם יז) ארצה גשן וראש'
 (זו) : אבל אם ה"א הנמשך היא לצורך , או שהנגינה איננה
 מלעיל בעצם כי אם נסוג אחור או שיש שתי תנועות או
 תנועה ושוא בין שתי הנגינות , הרפה קיים , כמו ענה ב' (רות
 א) , מצאה בית תהלים פד) , מכרכיך ברוד (בראשית כז) ,
 גחיתה בהסדף (שמות מז) :

ה) הדומות : אם המלה שראשה בג"ד כפ"ת יש לו שתי
 אותיות דומות, או שאות הראשון ב"ת והשנית
 מ"ם או פ"א בטל הרפה ג"כ , כמו נשככה בבשתנו
 (דמ"ה ג) הלא ככרכמיש (ישעי לו) ב' במקלי (ראשי לב)
 כהכרדי בפרעה (שמות יד) וכן ושמתי כדכד (ישעיה נד)
 נלאתי

נְלֹאֲתִי בְּלִבְךָ (דמ"ב) : והמדקדקים לא כונו במכתלים האלה

לדעה אחת , והעולה מדבריהם כתבתי :

מ א מ ר ג

בגדר הוראת הנגינה

פרקא בחלוקי הנגינות סמנן ומצבן

710

§

יש יתרון גדול להבנת ענין המאמר הנשמע מפי המדבר ,
 על הבנת ענין המאמר הנקרא במכתב : כי המדבר
 מטעיסכונת הענין , בענותו את קולו ומעמו בהרמה ובהשפל ,
 בחבר ובהפסק , במהירות ובנחת בכל פעם לפי תכונת ענין
 מה שהוא מדבר : אבל המאמר הנקרא במכתב , אלו לא
 ימצאו סמנים וציונים להורות על הנגון והטעם והחבור
 וההפסק , ויקרא הקורא המאמר כלו בקול אחד בלי הפסק
 ופרוד במקום הראוי , לא די שיכבד הקריאה הרצופה הזאת
 על הקורא מכלי תת לו רוח להרגיע מעט להשיב רוחו , אלא
 אף השומע לא יפין מהם מאומה : כי במאמר אחד בעצמו
 יתכן שתשתנה הטונה , לפי חבור המלות והפסקתן ,
 ולפי הנגון והטעם הנאמר בו : וכבר אמר החכם
 הנגון מעיד הטונה : ולזה הונחו הנגינות והטעמים
 בלשון עברי : אבל סמניהם לא יורה כי אם החבור
 וההפסק אם המלה או המאמר מחבר למה
 שאחריו בענין או נפסק מסנו , כי הנגון שמנגניסכו המלות
 אינם לפי הוראת מושג הענין , כי אין בקולם מה שיוורה שאלה
 תמה הפלאה זרזו ושטחה וכדומה לזה : ע"כ לא נרבר מהם

דק

רק מצד שהם סמני חבור והפסק : ולכן נקראו טעמים , לפי שהם מטעמים כונת הענין ומצד שיש לכל אחד מהם נגון מיוחד נקראו נגינות (טאן , מקלענטע) :

הערה וראוי שתדע כי כמני הנגינות במלות וידעת מדרגתם בהפסק , הוא דבר הכרחי מאד בידיעות לשון העברי , כי עפ"י הנחת הטעמים ידע הרבה פעמים פי' הפסוק , כמ"ש הראב"ע , כל פי' שאינו עפ"י הנחת טעמים לא תאבה לו ולא תשמע אליו , וחברתי לזה פרק מיוחד בכוף הכפר בנחות הנגינות והנחתן :

§ מה

הטעמים בכלל של עני מינים : א) מפסיקים (דיטעניקטיווע טרענגבארע קאולענטע) המורים הפסק הענין מכה ע אחריו , ב) מעטפים (קניונקטיווע , סערבידענדע מקלענטע) המורים חבור הענין למה שאחריו : והמורים על החבור שוים במדרגה בענין הקשור , וקראו להם המדקדקים בעם משרתים (שעריו , דיהנער) אבל הטעמים המורים על הפסק יש בהם מדרגות מדרגות , כי יש מפסיק גדול מחבירו ונקראו בכלל מושגלים (האויגהעררען) והם על ארבעה מדרגות : א) קכרים : ב) מלכים : ג) שרים : ד) פקידים : וזה שמותם והמונתן על כדר מדרגותם :
 יור מפסיקים

בשמותם או במצבם: ואבאר ההכרל שביניהם: וזה הפשטא
 (א) והקדמא (א) שוים בתמונתם ומתחלפים במצבם, כי
 הפשטא שהיא נגינה מפסקת, יבא לעולם אחרי אות האחרונה
 במלה, בין שהנגינה מלעיל ובין שהוא מלרע, ולכן כאשר
 הנגינה מלעיל יבואו ב' פשטין כמו הַפְּסָקָה רוֹחַ, והקדמא
 לעולם באות הראשונה, וכן הית'ב (א) והמהפך (א) שוים
 בצורתם ומתחלפים במצבם: כי הית'ב לעולם לפני אות הראשון
 והמהפך בתנועה שהנגינה נקראת בו: וזולת אלה הסגל
 (א) והורקא (א) ומשרת תלישא קמנה (א) יבואו תמיד
 אחרי האות האחרונה, והתלישא גדולה (א) לעולם באות
 הראשון: והנה הדגש (א) נקרא לפעמים אולא, וזה
 כשהי' מלרע ויש לפניו קדמא, אבל כשהיא מלעיל נקרא גרש:

§ מו

ויש מסמני הנגינות שיש להם יותר משם אחד כי הסימן (י) נקרא
 מונח, עלוי, מכרבל, והפסיק (א) נקרא ג'כ לגרמיה: כאשר
 אבאר כל זה בפרק הנחת הטעמים בג"ה:

§ מז

ודע כי הנגינות האלה שזכרתי נוהגים רק בכ"א כפרי הדגש
 ונקראים טעמי המקרא (פראזויטע אקלענטע), אבל בשלשת כפרי
 אמ"ת ר"ל איוב, משלי, תהלים, יבואו ע"ד אחר ונקראים נעימי
 המקרא (מענרויטע אקלענטע), ואין פה מקום לזכרם:

פרק ב

פרק ב דיני מלרע ומלעיל

§ מח

כל מלה שאיננה מחוברת במקוף למלה שאחריה מיוחדת
בנגינה, כי היא מטבע הלשון, להרים הברה אחת
מהמלה לחעמיד בה משך המבטא, לטעם שהתבאר (מבוא
כלל יא), וההברה המסוגלת לנגינה, היא, אי חנועה האחרונה
ונקרא מקרע (אולטימא, דיו לעטע) או בתנועה שלפני האחרונה
ונקרא מלעיל (פעניאולטימא, דיו פארלעטע), ע"פ כללים אשר
אתן לך; אך הקדימת למלרע על מלעיל

§ מט

אך טרם שאבאר הכללים ראוי שתרע: (א) אות שואית
בלתי מכשרת לקבל הנגינה, לפי שאין בה כח להמשיך הנגינה,
כי רהוטה היא אל התנועה הסמוכה לה: (ב) תנועה קלה
דינה כשוא לענין זה שלא לקבל נגינה, לפי שהיא נגרע
בערכה עוד מת"ק ואין בה כח משך: (ג) קמץ חספ ג"כ בלתי
מכשרת לנגינה. (ד) תנועה באות הנוסף בשמות שלא
לצורך כלל (פארזאגייט) או בעבור ה"א הבאה בסוף תמורת
למ"ד בתחלתה (§ שנח ג"כ איננה ראוי לקבל הנגינה:
(ה) תנועה השלישית שלפני האחרונה איננה ראויה לקבל
הנגינה בעצם, כי אין נכון להפסיק המלה באמצעותה ע"י
המשך הנגינה תתחלק לשתיים, אבל יבא בה נגינה במקרי
(לדעת קצת) מצד נסוג אחור, כי או כחה רק כח מתגבא אשר
אבאר (§ נה: ס): (ו) שתי תנועות אחת גדולה ואחת
קטנה, הגדולה קודמות לקבל הנגינה מן הקטנה, אם לא
איוה דבר מחייב להציגה בקטנה, ע"פ הכללים אשר אתן
עתה עליהם: בשמות

בשמות זולת הכנויים, תבא הנגינה בהם מלרע או מלעיל
 על אלה אופנים: (א) כל שסופה ת"ג, והיא איננה מצד
 אות הנוסף בסוף שלא לצורך, בין שהיא הברה פשוטה,
 ובין שהיא הברה מרכבת, הנגינה מלרע (והבינוני בכל פעל
 דינו דין שם): והטעם כי אם היא הברה פשוטה, הנגינה
 בה ראויה, לפי שהתנועה האחרונה קודמת לקבל הנגינה על
 שאר התנועות: ואם היא מרכבת, הנגינה, בה הכרח,
 לטעם שהתבאר לעיל (§ י), שלא יתכן נח נראה אחרי ת"ג
 אלא אם כן יש בה נגינה: אבל אם הת"ג אשר בסוף, היא
 בעבור אות אה"ו הנוספים בו שלא לצורך כלל תגינה מלעיל,
 כמו אֶסְפַּתָּא (אכתר ט) לִיָּדָה הָיוּ בְּהוּג וְכֵן הִפְתָּה יָמָה יִפְתָּה
 אֲנִי לָמָּה, ההיא באלה כרין היא נוספת, (והרגש אשר בהם
 הוא לתפארת הקריאה) (מייסניקוס): ולכן הנגינה בהם
 מלעיל: וגם הה"א אשר בסוף במקום למ"ד בתחלתה דינה
 ג"כ כה"א הנוספת, כמו מִרְתָּה כְּכֹתָה (כרא' לב) בִּיתָה יוֹסֵף
 (שם מג): זולתי ביד הנוסף בסוף אף שלא לצורך כלל, הנגינה
 מלרע, כמו בְּמִנְבִּיחֵי הַמִּשְׁפָּלִי (תהלים קיג): (ב) כל שם
 שסופו ת"ק והיא הברה מרכבת, ר"ל נח נראה אחריה,
 ולפניה ת"ג או ת"ק פשוטה הנגינה מלעיל כמו
 סֵפֶר קִרְשׁ מִלְדָּעָבֶד בֵּית זִינָה רִיחַ נִיחֹחַ עֲטָרַת תְּפִאֲרָתָה: והטעם,
 כי אם ת"ג לפניה הקרימה לת"ג (§ מט ו), ואם ת"ק לפניה
 והיא פשוטה, הנגינה בה הכרח, לטעם שהתבאר לעיל
 (§ י) שהת"ק שאין אחריה דגש או שוא נח צריך שיבוא
 בה הנגינה להשלים כח הכרתה (זולתי בקצתם, כאשר
 בארתי שם:) אך אם הת"ק אשר בסוף הוא תמורת ת"ג,
 הנגינה

הנגינה מלרע : אף שיש ת"ג לפניו , כמו מערת המונת , שהם מהגפרד מערה המונה : וכן כל שם נקבה שסופה ה"א ולפניה קמץ בנפרד , הנגיני מלרע , וכשיבוא בסמיכות שהשתנה הה"א לת"ו והקמץ לפתח , הנגינה קימת מלרע : וכן בשאר ת"ק בסוף שבא תמורת ת"ג הנגינה קימת בת"ק אף שיש לפניו ת"ג , כמו רגע (ישעי' כא) רקע שם מכ) , הפתח הגנוכה במקום הצירה , ת הגע רקע (§ יח) לכן הנגינה מלרע ; והטעם , לפי שהם באי כח תנועה גדולה : ואם לפני הת"ק אשר בסוף הברה מרכבת , הנגינה ג"כ מלרע כמו ברזל גדול כפרין ; והטעם , לפי ששניהם נשלם הכרתם ע"י הנח נראה , א"כ דין הקרימה למלרע : (ג) השם שכופה כגל ואחריה"א נחה , אף שיש לפניו ת"ג , הנגינה מלרע , כמו משה רעה מקנה בשדה ; והטעם פשוט , כי אחרי ת"ק לא יתכן שיבוא נח נכתר כלל , רק ע"י הנגינה תעלה למדרגת ת"ג ושוב יתכן לבא ה"א נחה אחריה , זולתי , אם לפני הכגל ת"ק פשוטה בלי נח נראה , שהיא מלעיל , כמו פלא כלא הגה מרי , והטעם מבואר ממה שקדם :

§ נא

בפעלים זולת הכנויים חבא בהם הנגינה מלרע או מלעיל על אלה אופנים : (א) כל פעל עבר עתיד מקור צווי הנגינה בע"ז פעל , אם היא בתנועה , כמו שמר שמרת אשמור תשמור : והגופים שע"ז פעל שלהם בשוא הנגינה בלמ"ד פעל , כמו שמרה שמרו : לכן כשיבואו בנגינה מפסקת , שישוב העי"ן לתנועה , (§ כו , א) תשוב הנגינה ג"כ למקומה , כמו

שמרה

שְׁמֵרָה שְׁמֵרוֹ : ולהפך אֶשְׁלַח גְּשֻׁלָּהּ שהשתנה תנועת העי"ן
 לְשׂוֹא , בעבור היא הנוספת , הנגינה בל"פ , ובהפסק
 אֶשְׁלַח גְּשֻׁלָּהּ : אך הגופים שסופם תם תן , הנגינה מלרע
 אף שעי"פ בתנועה , כמו שְׁמֵרָתָם שְׁמֵרָתָן (§ סא) : וכן גוף
 גוכח יחיד ומדבר בעדו כשיבוא בו"ו ההפוך , הנגינה ג"כ
 מלרע , כמו וְשִׁמְרָתָּ (דברים ד) וְאֶכְלָתָּ (שם ז) ודְּבַרְתִּי (ירמי'
 ח) , זולתי בנחי למ"ד א"ף ונחי למ"ד היא בקל , שהן מלעיל
 גם בו"ו ההפוך כמו וּמְצָאתָ וְעָשִׂיתָ : ובגזרת נחי עי"ן וי"ו
 ובכפולים שנעדרה מהם ע"פ , הנגינה בפ"פ , כמו קָמַת שְׁבַתִּי
 סָפָה סָבוּ , וזה כשהיא תנועה השנית , אבל אם היא תנועה
 שלישית , הנגינה בל"פ , כמו סָבַתְּ סָבַתִּי (מט , ה) : (כ) כל
 פעלי עתיד שהנגינה בהן מלרע , וכשיבואו בו"ו ההפוך
 המהפך עתיד לעבר , תהפך הנגינה ג"כ מן מלרע אל
 מלעיל , וזה רק בפעלים שלא יבוא בהם ש"נח או ד"ח
 אחרי הנגינה , דהיינו בעתיד מבנין נפעל בשלמים
 ויִפְקֵד , וגם בפיעל כשעי"פ אהחעיר כמו וַיִּגְרֶשׁ , ובקל והפעיל
 מגזרת גחי פ"א אל"ף , כמו וַיֵּאמֶר , ונחי פ"י , כמו וַיֵּשֶׁב , וַיִּסַּף ,
 ונחי ע"ו , כמו וַיֵּשֶׁב , וַיֵּשֶׁב , ובכפולים , כמו וַיִּגְלֵל וַיִּגְלֵל : ובנחי
 ל"ה , כמו וַיִּפֶן וַיִּפֶן ; אבל בשאר הפעלים אשר יבוא בהם שוא
 נח אור"ח , תשאר הנגינה מלרע , והמעב לפי שהנגינה
 הבאה מלעיל בסבת וי"ו ההפוך דינה בנסוג אחור ואחרי
 נסוג אחור לא יבוא אחת משתייהם לעולם (§ נה) לכן תשאר
 הנגינה מלרע כמו וַיִּשְׁמֹר , וַיִּבְדֵּל וַיִּפְחֵ , וַיִּגְשׁ וַיִּקְרָא : וכן כל וַיֵּצֵא
 וַיָּבֹא מלרע עפ"י המסרת , אף ע"פ שאין ש"נח וד"ח לפניו :

מלעיל, הוא עבר לנקבה מגורת הכפולים שרש מרד, ע"ד
 סָבָה (§ נא, א מַרְה את פי י"י (מ"א יג) מלרע, הוא עבר
 ליחיד מגורת נתי ל"ה, ע"ד גָּלָה : וכן צהלה וְשִׁמְחָה (אכתר ו)
 מלעיל, הוא עבר, (§ נא, א) : אם הבנים שִׁמְחָה (תהלים
 קינ) מלרע הוא בינוני (§ נ, א) : וכן שָׂבָה בָּאָה סָבָה כשהם
 מלעיל הם עבר כמשפט פעל, וכשהם מלרע הם בינוני, כי
 הבינוני משפמו משפט שם : וכן בינה הגיגי (תהלים ה)
 מלעיל הוא צווי ליחיד, והה"א נוסף, ולכן הוא מלעיל (§
 נ, א) אני בִּינָה (משלי ח) מלרע, הוא שם המקרה,
 והה"א סמן נקבה : קוּמִי אורי (ישעי' ס) מלעיל, הוא
 צווי לנקבה : ליום קוּמִי (צפני' ג) מלרע, הוא מקור עם כנוי
 וכאלה הרבה : ע"כ הוא הכרחי מאד לדעת מקום
 מושב הנגינה :

פרק ג בדיני נסוג אחור

§ נד

כבר אמרתי (מבוא כלל יג) : כי שתי נגינות רצופות בשתי
 תנועות, אשר אין שוא נע ביניהם : נמנעות להתחבר,
 לפי שהוא כבר על המבטא : לכן כה משפמם, במלה אחת
 איפשר שיבואו שתי נגינות, דהיינו משרת ומפסיק, או
 כשיש שוא נע ביניהם, כמו הַמְשַׁרְתִּים, או שיש תנועה
 ביניהם, והתנועה שבה הנגינה המשרת, היא הברה פשוטה,
 כמו עֲרִסוֹתֵיכֶם (במדבר טו), כי הנגינה הראשונה דינה
 כמתג ולא יבא אחריה לא שוא נח ולא דגש : אך בשתי
 מלות, אשר נגינת המלה הראשונה היא משרת, ומושבה

בתנועה

יא

בתנועה האחרונה, ונגינת המלה השנית היא מפסיק,
 ומושבה בתנועה הראשונה, אז הנגינה הראשונה נסוג
 אחור מפני קרוב הטעמים, כמו קרא לילה (בראשית א)
 ועשה לו (שם לו):

§ נה

אך ראוי שתדע, כי הנגינה הנסוג אחור מפני קרוב הטעמים
 דינה כמחג, לפי שאין דין נסוג אחור נודג כי אם בשתי מלות
 המחברים בענין מצד הנגינה שנרונים כמלה אחת, ודינה
 כנגינה ראשונה משתי נגונות כמלה אחת, וגם לפי שתבא
 לרוב בתנועה השלישית שלפני מקום הנגינה במלה השנית,
 כמו משיבת נפש (תהלי יט) מחכימת פתי (שם), הוא מקום
 המתג, לכן דינה כמוהו, שיבוא אחריה שוא נע או רפה,
 ולא יתכן שיבוא אחריה נה נראה או דגש: ומעתה אבאר לך
 במקום שאין הנגינה נסוג אחור, אפשיש בהם קרבת הטעמים:

§ נו

א) אם נגינת המלה הראשונה מקרבת הטעמים היא נגינה
 מפסקת, איננה נסוג אחור, כמו באשר שמע עבר
 (בראשית בר), כי בעבור ההפסק שביניהם, אין כאן ככרות
 במבטא; והנגינות המפסיקות לעין זה התבאר לעיל (§ מה):

§ נז

ב) אם נגינת המלה השנית ג"כ משרתת, אין נסוג אחור
 נודג, כמו מעל זבח השלמים (ויסרא ד):

אם

§ נח

ג) אם המלה הראשונה מקרבת הטעמים, היא בת שתי הברות, והמלה שלפניה ג"כ בגנינה משרת ומלרע, בטל דין נסוג אחור ג"כ. לפי שעכ"פ לא ימלט מקרבת הטעמים, כמו כי לא שונא הוא (דברי יט) ואף ע"פ שבשתי משרתים לא יזיק קרבת הגנינות, מ"מ דיה לה בשעתה, ולא בסב' נסוג אחור:

§ נט

כד) שם שסופה ת"ג ונת נראה אחריה, ג"כ אי איפשר שתהיה הגנינה נסוג אחור כי כבר התבאר (§ י) שלא יתכן לבוא נת נראה אחרית"ג, אלא אם יש בה גנינה, כמו יזכר היא (ויקרא כה) מְהוֹרָהּ הוּא וְשֵׁם (ג): כי רק בפעלים יתכן שתהיה הגנינה נסוג אחור והת"ג בסוף תתחלק לת"ק. כמו ויַעֲתֵר לוֹ (בראשית כה) (ס' כז), ולא בשמות, כדי להבדיל בין שם ובין פעל. ד' מְזַכֵּר עֵשֶׂן גַּמְלָה: אם תהיה הגנינה בכמו אלה נסוג אחור ותשתנה הקמ"ץ בסוף לפתח, לא יהיה הבדל ביניהם ובין הפעלים, כמו עֵשֶׂן כְּלוֹ (שמו' יט) שהוא פעל, וְזָכַר חֶסֶדוֹ (תהלים צח), גַּמְלָה עָלַי (שם קג):

§ ס

ה) אם התנועה שלפני האחרונה היא הברה מרכבת, ג"כ אי איפשר שתהיה הגנינה נסוג אחור, כמו וגסלח לו (ויקרא ז) יִדְבַּר אִישׁ (שמות לג), כי כבר אמרנו כי נסוג אחור דינו כמתג; אך לפעמים נשמט הדגש, והגנינה נסוג אחור: כמו מְחַלְלֵי

הרב יחזקאל לב: ובמלה בת שלש תנועות והראשונה פשוטה
הנגינה נסוג אחור לתנועה ההיא, כמו נְעַמְדָה יְחַד (ישעי' ג)
נְעַרְמוּ מִים (שמות טו), (כי בתנועה השנית אי אפשר שתבא
הנגינה לפי שחיא התנועה קלה, § כ, כו מט) ומדקדקים
רבים חולקים על זה, ואמרו כי בתנועה השלישית שלפני
האחרונה גמנע שיבוא נגינה כלל ובמלת נערמו העמידו
סתג ומלת נעמדה זרה :

§ סא

ו) כל מלה שסופה הם הין כס קן, ובהם צריך שיבוא הנגינה
(§ נב), אין דין נסוג אחור נוהג בהם, אף בקרבת
הטעמים; והטעם לפי שהנגינה צריכה לבוא בהסלחוק הברתם,
להבריל בין זכר לנקבה, כי המ"ם והנו"ן קרובים להתחלף
במהירות המבטא (§ ה) :

§ סב

ז) אם המלה הראשונה מקרבת הטעמים מחברת במקיף אל
מלה שלפניה, נ"כ אין הנגינה נסוג אחור, כמו מי"
בְּרָא אֱלֹהִים (ישעי' מ) בל"ל לְאֵד צִדְקָ שֶׁם כו: ויש מן המדקדקים
לא חשבו זה בין המבטלים, לפי שהפריץ מרובה על העומה,
ואלה וכדומה, חשבו בין הזרים :

פרק ד בריני המתג

§ סג

המזג הוא קי נצב לא יכו כזה (ו), ושמו יציר על תכונתו
כי כמזג בלחי האדם מעכב מהירות מרוצתו, כ
הוא

הוא מעכב מהירות מכטא ההכרה : ושעור המשכתו כחצ' נגינה , וקצת מרקדקים קראו לו מאריך לבונה הזאת , ר"ל שמאריך מכטא התנועה :

§ סד

המתג לא יבא , כי אם , או בתנועת השלישית שלפני הנגינה בין שהיא ת"ג ובין שהיא ת"ק , אשר לא נשלם הכרתה לא בשוא נח , ולא בדנש , כמו אנכי החכם ההולך לחיים , או בתנועה שלפני שוא נע , או שוא מרכב : ג"כ בין בת"ג ובין בת"ק , כמו שמרה זכרה הנני צללו באשר באמת :

הערה והטעם בתנועה השלישית שלפני הנגינה , כי אם היא ת"ג , יבא בה המתג לחוק הכרתה , שלא תתבלע במהירות המכטא , כי היא הנוחה להתחלף לשוא נע לטעם שבארתי לעיל (§ כד) ואם היא ת"ק אשר אין נח נראה אחריה , יבא בה המתג להשלים כח הכרתה (§ י) ובתנועה שלפני שוא נע , אם היא ת"ג , יבא בה מתג להבדיל בין שוא נע לשוא נח , ואם היא ת"ק יבא בה מתג לטעם שקדם :

§ סה

אך בת"ק אשר שוא נח או דגש חזק אחריה , או בתנועה שלפני הנגינה , אף כשהיא ת"ג , או בתנועה קלה אף שיש שוא נע אחריה , לא יתכן שיבוא מתג כלל : וכן בקמץ חטף לא יבא מתג לעולם אף שהיא תנועה שלישית שלפני הנגינה , ואין אחריה לא שנ"ח ולא ד"ח :

הערה וטעם דין הראשון , כי המתג מעלה הת"ק למדרגת ת"ג , ואחרי ת"ג נמנע לבא אחת משתיים : וטעם דין השני , לפי שכבר על המכטא להמשיך שתי תנועות רגופות

רצופות, כמו שהתבאר לעיל בשתי נגינות במלה אחת (§ נה)
 כי דין אחד לשניהם; וטעם הדין השלישי, לפי שהתנועה
 קלה פחותה עוד מערך ת"ק, ולא נשלם הכרתה במתג
 (§ יא), ומה שיבוא מתג במלת העירוחי, אף שהיא נ"ב ת' קלה
 (§ כו) הטעם לפי שהשתנה להרחבה לפני אות גרונית, עשו
 לה מעלה יתירה להשלימה במתג; וטעם דין הרביעי להבריל
 בין קמץ גדול לקמץ חטף:

§ סו

וראוי שתדע כי מלה בת שלש הברות, והראשונה ת"ג ואחרי
 התנועה השנית שוא נע, יש דין קדימה לתנועה שלפני שוא
 נע על התנועה השלישית שלפני הנגינה, והתנועה השלישית
 קודמת לתנועה הרביעית שלפני הנגינה, אף אם שתיהן
 מכשורות למתג, כמו הקולכים, האנכי:

§ סז

וראוי שתדע גם כן, כי מלה בת שלש הברות מלעיל דינו
 כבת שתים מלרע, ובת ארבע הברות מלעיל כבת שלש
 מלרע, כי התנועות נחשבות ממקום מצב הנגינה לאחור
 לענין העמדת המתג:

§ סח

ומעתה יתכן שיבואו המתגים במלות על אלה האופנים:
 א) במלה בת שתי הברות, והראשונה פשוטה ושוא נע
 אחריה, יבוא בה מתג, כמו עוללים ויונקים הנני צללו:
 ב) במלה בת שלש הברות והראשונה פשוטה ואין שוא נע אחרי
 השנית, המתג בראשונה, כמו אנכי, ואם אחרי השנית שוא
 נע

נע, דמתג בשנית כמו יהולכים, ואסדראשונה הברה מרכבת,
 ואחרי השנית לא יבוא שוא נע, במל המתג, כמו הגבור:
 ג) במלה בת ארבע הברות, והראשונה פשוטה והשנית מרכבת,
 המתג בראשונה, כמו העמודים הארבעים, ואם גם הראשונה
 מרכבת, או שהנגינה מלעיל במל המתג, כמו הגבורים השמים:
 ד) אם הראשונה שוא נע אחריה, והשניה הברה פשוטה, יבוא
 שני מתגים כמו מושבותיכם; האחת בעבור השוא נע, והשנית
 לפי שהיא שלישית לנגינה משא"כ להפך כמו מאויביכם:
 ה) אם הראשונה והשניה פשוטות, ואחרי השלישית שוא נע,
 יבוא ג"כ שתי מתגים, כמו לישועתך, כי התנועה השלישית
 שלפני המתג דינה כתנועה השלישית שלפני הנגינה:
 ו) במלת בת חמש הברות והראשונה פשוטה והב' שאחריה
 מרכבות יבוא המתג בראשונה, כמו מהתחונות, ואם שלשתן
 מרכבות והנגינה מלעיל, במל המתג, כמו ויפקידו:
 ז) אם הראשונה והשלישית פשוטות, יבוא שתי מתגים,
 הראשונה, לפי שהיא שלישית למתג, והשניה, לפי שהיא
 שלישית לנגינה, כמו מאותיכם מראשתיכם:

ס ט

ודע כי לפעמים יבואו שתי נגינות במלה אחת, דהיינו משרת
 ומפסיק, ויבוא המשרת במקום שמתג היה ראוי לכא, ודינו
 כמוהו, כמו מברכה (ברא יב) ומלאו (שמות ח) ממושבתיכם
 (ויק' כג), אבל קדמא זקף קטן במלה אחת דינם כנגינה אחת,
 כמו בשלתו (שמות יא) והבשר (ויקרא ז): ולהפך בשתי מלות
 המחברים במקף דינם כמלה אחת לענין המתג, כמו ביי תצא
 הללי

חֲלִילֵי־רַעַב לֹא־יֵאָכֵל : ואם המלה הראשונה מן המוקפים בת
כ' הברות, והראשונה פשוטה והשניה מרכבת, המתג בראשונה
כמו קברת־רחל (ברא' כה) מִעַם־פְּרָעָה (שמו' יא) :

§ ע

ויתכן ג"כ שיבוא מתג בכופה המלה, במקום אשר הנגינה היתה
ראוי לבא, ודינו כמוהו, וזה במלה שסופה ת"ג, המושכת
אחת מאותיות או"י בנח נסתר לצורך, ואחריה נח נראה
ובמלה שאחריה, הנגינה באות הראשון, וא"כ אי איפשר
שתתקים הנגינה בתנועה האחרונה במלה שלפניה, מפני
קרכת הטעמים, ואי אפשר ג"כ שתהיה הנגינה נסוג אחר,
שלא תשאר נח נראה אחרי ת"ג בלי נגינה, מה שלא יתכן
(§ י), ואי אפשר ג"כ שתתחלף הת"ג בסוף לת"ק, שלא
יבטל הנח (§ כג) לכן באופן הזה, תפול הנגינה מן המלה
הזו, והיא מחברת במקיף למלה שאחריה, ובת"ג אשר
בסוף יבא מתג במקום הנגינה, ודינו כנגינה, ויתכן לבא
אחריה נח נראה, כמו קום־גא (ברא' כז) השָׁאִיר־לוֹ (במדבר
כא) בֵּית־אֵל (ברא' יב) : וזהו מה שאמרו המדקדקים : נגינה
הבא במקו' מתג דיגה כמתג, ומתג הב' במקום נגיני' דינו כנגינה :

§ עא :

ויש עוד מין מתג, הבא לימין השוא בראש המלה כמו :
תְּהִי־נָא (מ"א ב) דְּעוֹ אִפּוּא (איוב יט), והוא נקרא גְּעִיא
ושמו יגיד על ענינו, שהוא לגעיא והרמת קול ומציאותו
במקרא כמספר שמו דהיינו פ"ד פעמים : וחשובי המדקדקים
גועים על הגעיא, לפי שאין לו סמך במסורה, ומבטלים
אותו, והדין עמם : וגם

§ עב

וגם מקום מושב המתג הכרחי מאד לדעתו ; כי ע"י המתג נדע במקומות רבות להבדיל בין מלה למלה ; ד"מ זְכָרָה ירושלים (אי כ' א) במתג, הוא עבר לנקבה יחידה נסתרת, זְכָרָה לי (נחמי' ט) בלי מתג, הוא צווי ליחיד זכר בה"א נוספת מן זכור, וא"כ קמ"ז הפ"א תנועה קלה היא, לכן הוא בלי מתג אף שיש שוא נע אחריה (§ סד). ויִרְאוּ אותו (הושע ד) במתג, הוא משרש יִרָא, והחיריק היא ת"ג והנ"נס חסר במכת', ויִרְאוּ אותה (ברא' יב) בלי מתג, הוא משרש ראה והחירק היא ת"ק, לא יִשְׁנוּ (משלי ד) במתג, הוא משרש יִשָּׁן, לא יִשְׁנוּ (איוב כד) בלי מתג, הוא משרש שָׁנָה ; והמעם פשוט, כי אלה שהם במתג, ולפי שהם ת"ג, והי"ד השנית חסרה במכתב כדרכה לחסר (§ ד), ואלה שהם בלי מתג, לפי שהם ת"ק ושוא נח אחריהן ; ודי אזהרה בזה לדעת קריאת המתגים במקומם הראוי להם :

פרק ה כדיני המקיף

§ עג

המקיף הוא קו ברוחב השורה כזה (-), וענינו לחבר שתי מלות ויזתר להיות נחשבות כאחת, כמו על-פני (ברא' א) : ועל הרוב, המלה הראשונה מן המוקף בלי נגינה, ואם תבא בה נגינה תהיה קדמא לפני זקף קטן, יב שדינם

שרינים כננינה אחת, כמו ואם שלש אלה (שמות יח):

§ עד

על הרוב יתחברו המלות הזעירות, שהן בנות תנועה אחת למדה שאחריתן, כמו גם אלה אף הפעם רק טוב; ולפעמים גם שלש גם ארבע מלות מחברות במקף, כמו כי גם זה יהיה גם היא את כל אשר לו:

§ עה

ולפי שהמלות הסמוכות במקף גרונים כמלה אחת, ונשמט הגנינה מן המלה המוקף, לכן בהכרח, המלה שכופה ת"ג ונה נראה אחריה כשהיא מחברת במקף תשתנה לת"ק, כמו לך לך (ברא' יב) ישב נא (שם מד) מה תתן לי (שם טו) שמר לך (שמות לד) יפריץ בם (שמו' יט) בתם לבבי (ברא' כ) חק עולם (שמו' לו), זולת בקצתם שאי אפשר שתתחלף לת"ק אם בעבור הנה הנסתר הנמשך לצורך, כמו השאיר לו. או בעבור שלא תתחלף בענין, כמו בן פריץ (יחז' יח) הת"ג קיים שלא תהיה הוראתו בן של פריץ, כמו בן אברהם (§ קב) ויבוא מתג בת"ג ההיא, כמו שהתבאר במה שקדם

נשלם החלק הראשון

